

Ruben Willaert
restauratie & archeologie
decoratie

GEEFT HET VERLEDEN EEN TOEKOMST

Ferdinand Lousbergskai 22 (Gent, Oost-Vlaanderen)

Projectcode: 2021C257
Maart 2021

ARCHEOLOGIENOTA
BUREAUONDERZOEK (FASE 0)
DEEL 1: RESULTATEN VAN HET BUREAUONDERZOEK

Colofon

Ruben Willaert bvba
Ten Briele 14 bus 15
8200 Sint-Michiels-Brugge

Auteur: Aaron Willaert

Het eventuele nummer van het wettelijk depot of het buitenlandse equivalent hiervan: /
De naam en het erkenningsnummer van de erkende archeoloog:
Ruben Willaert, OE/ERK/Archeoloog/2015/00069

© Ruben Willaert NV, Sint-Michiels-Brugge, 2021

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ruben Willaert NV.

Ruben Willaert NV aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUDSTAFEL

1	Resultaten van het bureauonderzoek	7
1.1	Administratieve gegevens	7
1.2	Onderzoeksopdracht	9
1.2.1	Doelstelling	9
1.2.2	Onderzoeksvragen	9
1.2.3	Juridische context	9
1.2.4	Randvoorwaarden	9
1.2.5	Archeologische voorkennis van het terrein	9
1.3	Werkwijze en strategie	10
1.3.1	Methode	10
1.3.2	Fysisch geografische situatie	10
1.3.3	Historische context en bekende archeologie vindplaatsen	10
1.3.4	Archeologische indicatoren	11
1.3.5	Verstoringshistoriek	11
1.4	Assessmentrapport	12
1.4.1	Introductie tot het projectgebied	13
1.4.1.1	Ruimtelijke situering	13
1.4.1.2	Geplande werken	14
1.4.2	Fysisch geografische en geologische situatie	17
1.4.2.1	Landschappelijke situering	17
1.4.2.2	Tertiaire lithostratigrafie	21
1.4.2.3	Quartaire lithostratigrafie	22
1.4.2.4	Bodemvormingsprocessen	23
1.4.3	Historische en archeologische voorkennis	24
1.4.3.1	Overzicht van de gekende archeologische waarden	24
1.4.3.2	Historische context en bekende archeologische vindplaatsen	31
1.4.3.3	Archeologische indicatoren en cartografische bronnen	35
1.4.3.4	Huidige gebruik en verstoringen	42
1.5	Synthese	45
2	Bibliografie	47

FIGURENLIJST

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart (Bron: Geopunt).....	8
Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt). 8	
Figuur 3: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).	13
Figuur 4: huidige toestand plangebied (©Google 2021).	15
Figuur 5: Plan bestaande funderingen en kelders met aanduiding bestaande kelders en te slopen bebouwing (Bron: Geopunt).	15
Figuur 6: Synthese geplande werken weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2019 (Bron: Geopunt).	16
Figuur 7: Projectgebied weergegeven op de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt).	18
Figuur 8: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).	18
Figuur 9: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).	19
Figuur 10: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).	19
Figuur 11: Hoogteverloop, W-O (Bron: Geopunt).	20
Figuur 12: Projectgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart (Bron: Geopunt). ..	21
Figuur 13: Projectgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart (Bron: Geopunt). ..	22
Figuur 14: Projectgebied weergegeven op de Bodemkaart (Bron: Geopunt).	23
Figuur 15: Projectgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de CAI-polygonen binnen een straal van 2 km van het projectgebied (Bron: Geopunt).....	24
Figuur 16: Projectgebied weergegeven op de Deventerkaart, ca. 1560 (Bron: NGI Cartesius).	36
Figuur 17: Projectgebied bij benadering weergegeven op het stadszicht op Gent (bron: STAM).	37
Figuur 18: Projectgebied weergegeven op het plan van Braun & Hogenberg, 1572 (Bron: NGI Cartesius).	37
Figuur 19: Projectgebied weergegeven op het plan van Johannes Blaeu, 1649 (Bron: NGI Cartesius).	38
Figuur 20: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt).....	38

Figuur 21: Projectgebied weergegeven op het plan van Goethals, 1796 (Bron: STAM Gent).	39
Figuur 22: Projectgebied weergegeven op het plan van Saurel, 1841 (Bron: Universiteitsbibliotheek Gent).....	39
Figuur 23: Projectgebied weergegeven op de Vandermaelenkaart, 1846-1854 (Bron: Geopunt).	40
Figuur 24: Bouwaanvraag 1863 (ontvangen van opdrachtgever, locatie Zwarte Doos).	40
Figuur 25: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw, 1950-1970 (Bron: Geopunt).....	41
Figuur 26: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971 (Bron: Geopunt).....	42
Figuur 27: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1979-1990 (Bron: Geopunt).....	43
Figuur 28: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2000-2003 (Bron: Geopunt).....	43
Figuur 29: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2008-2011 (Bron: Geopunt).....	44
Figuur 30: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).....	44

TABELLENLIJST

Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek.....	7
---	---

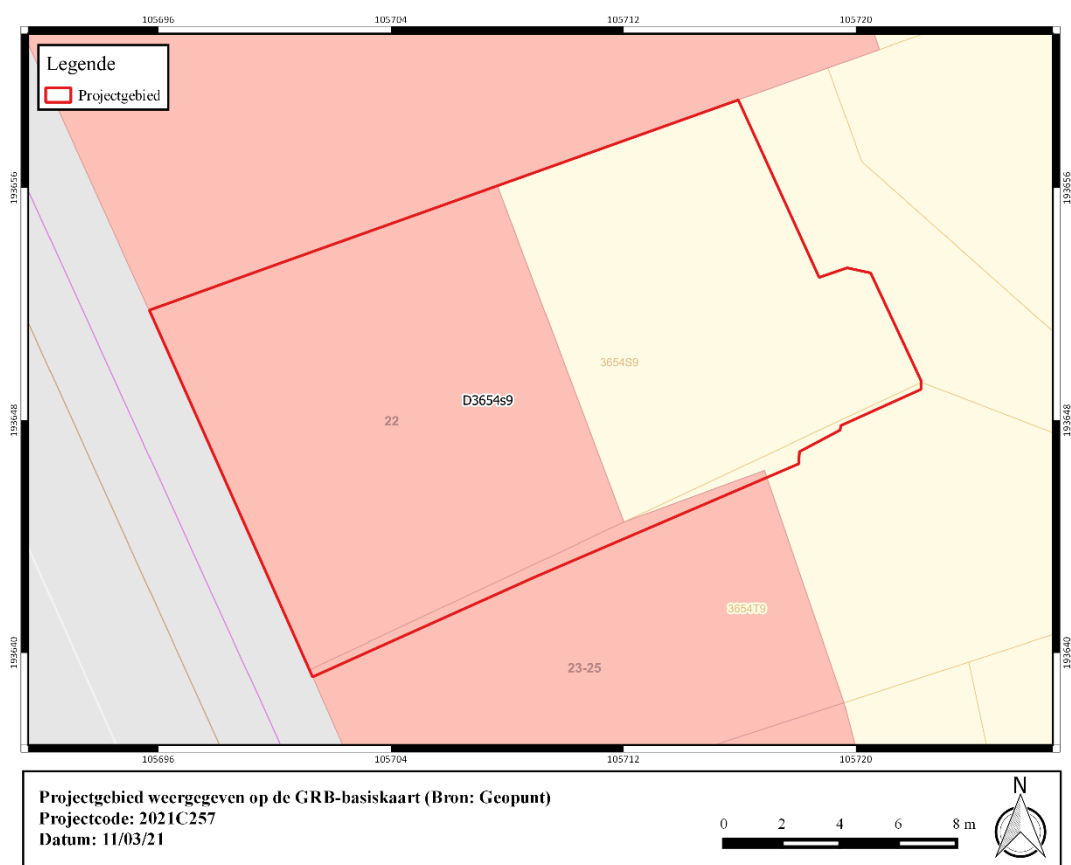
1 Resultaten van het bureauonderzoek

1.1 Administratieve gegevens

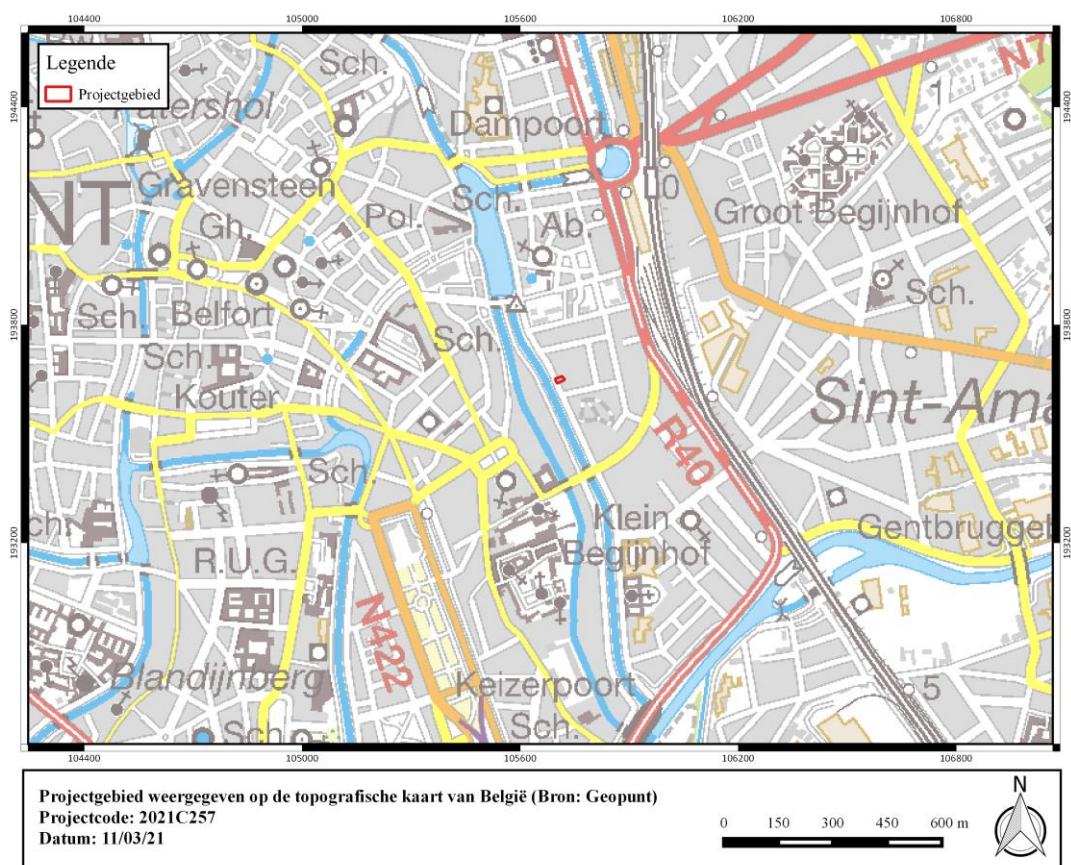
Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek.

a) De locatie van het vooronderzoek met vermelding van:	Provincie	Oost-Vlaanderen
	Gemeente	Gent
	Deelgemeente	/
	Postcode	9000
	Adres	Ferdinand Lousbergskaaï 22 9000 Gent
	Toponiem	Ferdinand Lousbergskaaï 22
	Bounding box (Lambertcoördinaten)	$X_{\min} = 105691$ $Y_{\min} = 193636$ $X_{\max} = 105726$ $Y_{\max} = 193661$
b) Het kadasterperceel met vermelding van gemeente, afdeling, sectie, perceelsnummer of -nummers en kaartje	Gent, Afdeling 4, Sectie D, nr. 3654s9 Figuur 1	
c) Een topografische kaart van het onderzochte gebied waarvan de schaal afgestemd is op de grootte van het projectgebied	Figuur 2	
d) Alle betrokken actoren en specialisten	Wouter Van Goidsenhoven (erkend archeoloog) Clara Thys (archeoloog) Elke Ghyselbrecht (aardkundige) Aaron Willaert (historicus)	
e) Personen buiten het project die geraadpleegd of betrokken werden voor algemene wetenschappelijke advisering	Stadsarcheologische Dienst Gent	

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart (Bron: Geopunt).

Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt).

1.2 Onderzoeksopdracht

1.2.1 Doelstelling

Het archeologisch vooronderzoek betracht altijd eerst door raadpleging van gekende en ontsloten informatiebronnen tijdens een bureauonderzoek eventueel aanwezig archeologisch erfgoed binnen het onderzoeksgebied te inventariseren, waarderen en veiligstellen.

1.2.2 Onderzoeksvragen

Voor het bureauonderzoek zijn volgende onderzoeksvragen te formuleren:

- Hoe is de aardkundige opbouw van het onderzoeksgebied?
- Welke processen van bodemvorming zijn bekend?
- Welke geomorfologische processen zijn bekend?
- Welke aardkundige eenheden zijn archeologisch relevant en wat is hun diepteligging?
- Zijn er archeologische resten bekend binnen de grenzen van het plangebied?
- Welke is de aard en ouderdom van bekende archeologische resten?
- Welke is de conserveringsgraad en gaafheid van de bekende archeologische resten?
- Wat is de invloed van de toekomstige inrichting op eventueel aanwezige archeologische resten?

1.2.3 Juridische context

Het onderzoeksterrein situeert zich volgens het gewestplan in een zone bestemd als woongebied. Het plangebied is gelegen binnen de vastgestelde archeologische zone van de historische stadskern van Gent. Het onderzoeksterrein situeert zich noch binnen een archeologische site, noch binnen een zone waar geen archeologie te verwachten valt. Deze archeologienota wordt opgemaakt naar aanleiding van een geplande stedenbouwkundige vergunningsaanvraag waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100 m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 300 m² of meer bedraagt.

De gecombineerde oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de geplande werken betrekking hebben bedraagt ca. 351 m², de oppervlakte van de geplande werken bedraagt ca. 286 m², vandaar is men verplicht een bekrachtigde archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

1.2.4 Randvoorwaarden

Voor het bureauonderzoek worden enkel toegankelijke en beschikbare bronnen gebruikt.

1.2.5 Archeologische voorkennis van het terrein

Binnen de grenzen van projectgebied Ferdinand Lousbergskaaï 22 werd in het verleden geen archeologisch onderzoek uitgevoerd.

In de omgeving zijn wel enkele archeologische vindplaatsen gekend (cfr. infra).

1.3 Werkwijze en strategie

1.3.1 Methode

In de praktijk resulteert het bureauonderzoek in een inschatting van het archeologisch potentieel van een onderzoeksgebied. Het archeologisch potentieel drukt een verwachting uit ten aanzien van voorkomen, aard, gaafheid en conservering van de archeologische resten in de ondergrond van de planlocatie. Het archeologisch potentieel is gebaseerd op vier variabelen: fysisch-geografische situatie, bekende archeologische vindplaatsen, archeologische indicatoren en de verstoringshistoriek.

Pas na de vaststelling van het archeologisch potentieel kunnen onderbouwde inschattingen worden gemaakt over de planeffecten op eventueel archeologisch erfgoed.

1.3.2 Fysisch geografische situatie

Geologische, geomorfologische en bodemkundige data informeren over de genese van het landschap in het plangebied, de bodemopbouw en de ligging en de stratigrafische positie van sedimenten waarin archeologische fenomenen kunnen voorkomen. Een aantal (prehistorische) vindplaatstypen kunnen bovendien uitgesproken gekoppeld worden aan specifiek aanwijsbare landschapsvormen.

De aardkundige data laten ook toe om een verwachting te formuleren ten aanzien van de verschijningsvorm, d.i. de conserveringsgraad en gaafheid van het archeologische erfgoed.

Volgende informatiebronnen werden geconsulteerd t.b.v. een eerste aardkundige analyse:

- Tertiair en Quartair geologische kaart van Vlaanderen
- Toelichting bij de Quartair geologische kaart van Vlaanderen
- Bodemkaart van Vlaanderen
- Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen
- Hydrografische kaart van Vlaanderen

1.3.3 Historische context en bekende archeologie vindplaatsen

Beschikbare historische en toponymische kennis over woonplaatsen (buurtschap, gehucht, dorp, stad) in en nabij het onderzoeksgebied kan een zinvol kader bieden om de betekenis van bekende archeologische vindplaatsen te evalueren.

Om een overzicht te krijgen van de bekende archeologische vindplaatsen binnen het onderzoeksgebied werd de Centrale Archeologische Inventaris van Agentschap Onroerend Erfgoed geraadpleegd en is lokaal geïnformeerd naar recent onderzoek. De recente onderzoeken die voortvloeiden uit archeologienota's zijn geraadpleegd via loket.onroerend.erfgoed.be.

1.3.4 Archeologische indicatoren

Archeologische indicatoren omvatten diverse datacategorieën zoals resultaten van non-intrusieve archeologische prospectietechnieken (bijvoorbeeld vondstmeldingen van metaaldetectie), toevallige vondsten bij niet-archeologische graafwerken, maar vooral ook historisch-cartografische bronnen, iconografische data en fotocollecties. Ze vormen fysiek aanwijsbare fenomenen die een aanwijzing kunnen zijn voor de aanwezigheid, ter plaatse of in de nabijheid, van archeologische sites.

Archeologische indicatoren zijn gezocht in de Centrale Archeologische Inventaris van het Agentschap Onroerend Erfgoed en in ontsloten cartografische bronnen die zowel via Geopunt als via het Nationaal Geografisch Instituut (Cartesius) ter beschikking worden gesteld. Bijkomende cartografische bronnen zijn waar relevant bekomen via verder archiefonderzoek.

1.3.5 Verstoringshistoriek

De verstoringsgraad van het onderzoeksgebied bepaalt in belangrijke mate de te verwachten gaafheid en bewaringsgraad van eventueel aanwezig archeologische bodemarchief. Om een correcte inschatting van de verstoring van de bodem te kunnen maken kunnen allerhande bronnen van pas komen. Zo kan mondelinge informatie van vroegere gebruikers of bewoners, beschikbare plannen van (verdwenen) constructies, verslagen van bodemonderzoeken en saneringen of informatie over delfstoffenwinning relevante informatie bieden.

Aanvullende informatie over recent historisch landgebruik is afkomstig van geraadpleegde luchtopnames vanaf 1971, ter beschikking gesteld via Geopunt.

1.4 Assessmentrapport

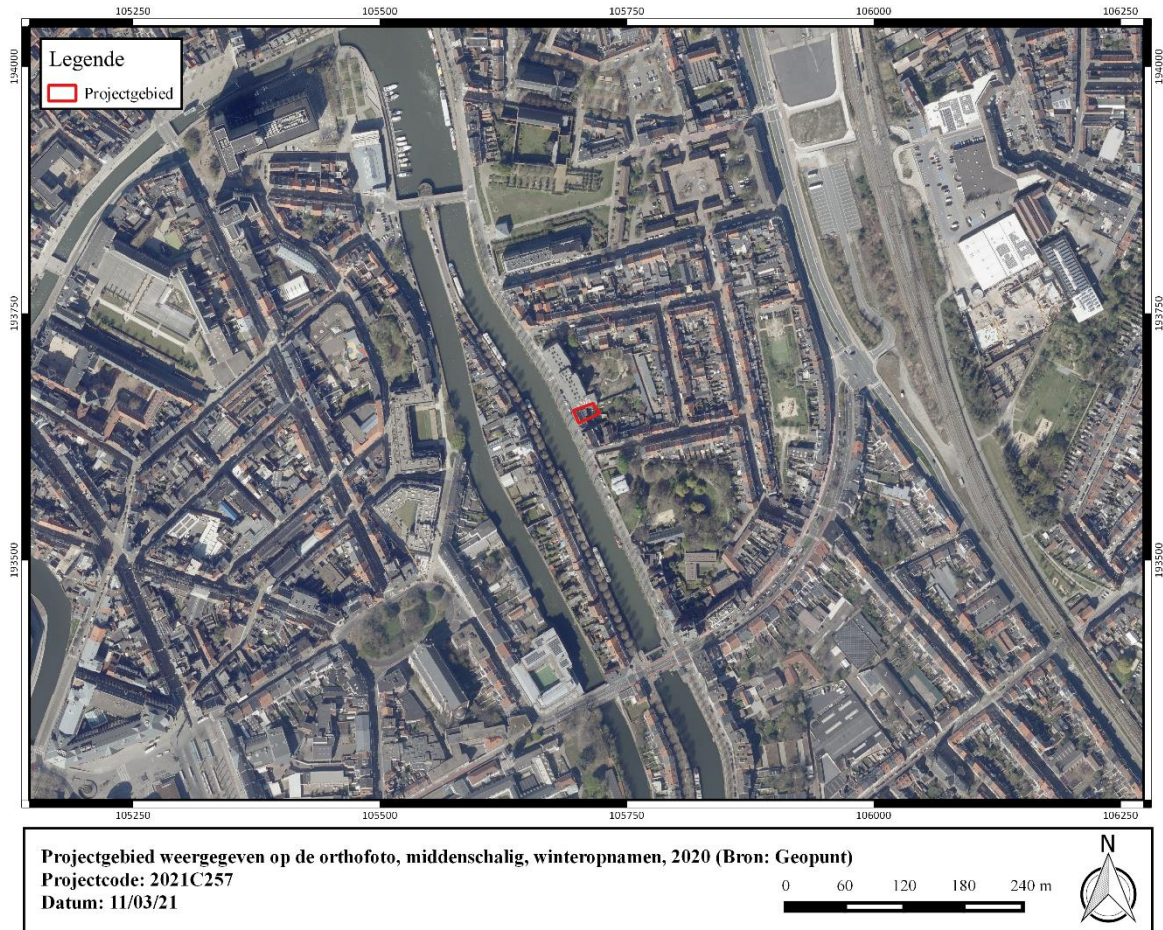
Het assessmentrapport omvat alle relevante gegevens die over het projectgebied verzameld kunnen worden uit toegankelijke literatuur en kaartmateriaal, die bijdragen tot het gefundeerd inschatten van het archeologisch potentieel van het plangebied. Om dit laatste te bereiken worden de verzamelde gegevens met elkaar vergeleken, geconfronteerd en samengelegd. Dit rapport heeft als doel het plangebied binnen zijn archeologisch en landschappelijk kader te plaatsen, rekening houdend met de geplande bodemingrepen. De studie maakt gebruik van verschillende datasets, waarbij het uitgangspunt steeds het ontwerpplan van de toekomstige bodemingrepen is. Dit ontwerpplan wordt telkens geprojecteerd op de geologische, bodemkundige en historische kaarten. Alle kaartmateriaal werd vervaardigd met behulp van QGIS, een geografisch informatiesysteem.

Op basis van deze assessment van het projectgebied kan een gegronde argumentatie opgesteld worden over de noodzaak en het nut van al dan niet verder te nemen archeologische maatregelen, die uiteengezet worden in deel 2: het programma van maatregelen.

1.4.1 Introductie tot het projectgebied

1.4.1.1 Ruimtelijke situering

Het plangebied is gelegen in Gent, in de provincie Oost-Vlaanderen. Het terrein grenst ten westen aan de Ferdinand Lousbergskaai, die parallel langsheen de waterloop Visserij loopt. De noord- oost- en zuidzijde sluiten aan bij bebouwde percelen.

Figuur 3: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).

1.4.1.2 Geplande werken

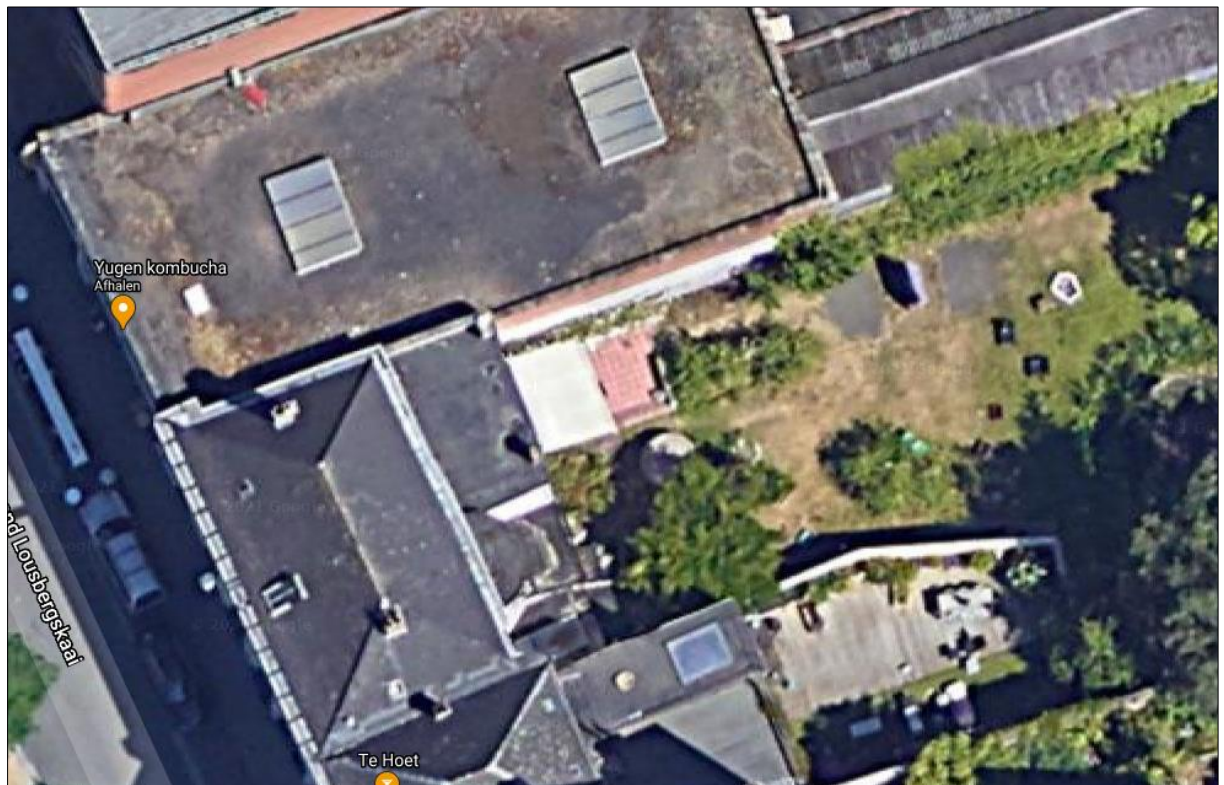
De totale oppervlakte van het plangebied bedraagt ca. 286 m². Binnen de projectgrenzen situeert zich een herenwoning uit 1863 met recentere annexen aan de oostzijde. Op heden is ca. 172 m² van het projectgebied gebouwd. Ca. 105 m² van deze bebouwing is op heden onderkelderd tot een diepte van ca. 166-175 cm-mv, exclusief funderingsplaat. In het kader van de geplande ontwikkeling wordt de oostelijke uitbouw tot aan de achtergevel van het hoofdgebouw gesloopt. De sloop heeft betrekking op een oppervlakte van ca. 36 m².

Na de noodzakelijke sloopwerken wordt een nieuwe aanbouw voorzien. Deze nieuwe aanbouw zal deels onderkelderd zijn. De nieuwe kelder zal aansluiten op de bestaande kelder. De kelders in ontworpen toestand zullen een diepte hebben van ca. 275 cm, wat impliceert dat de bestaande kelders tot één meter dieper zullen uitgegraven worden. Over een oppervlakte van ca. 75 m² wordt dus een verdere uitdieping van ca. ruim 1 meter voorzien. Ter hoogte van het zuidelijk deel van het bestaand gebouw (waar geen kelder zit), wordt een nieuwe vloer gerealiseerd over een oppervlakte van ca. 25 m².

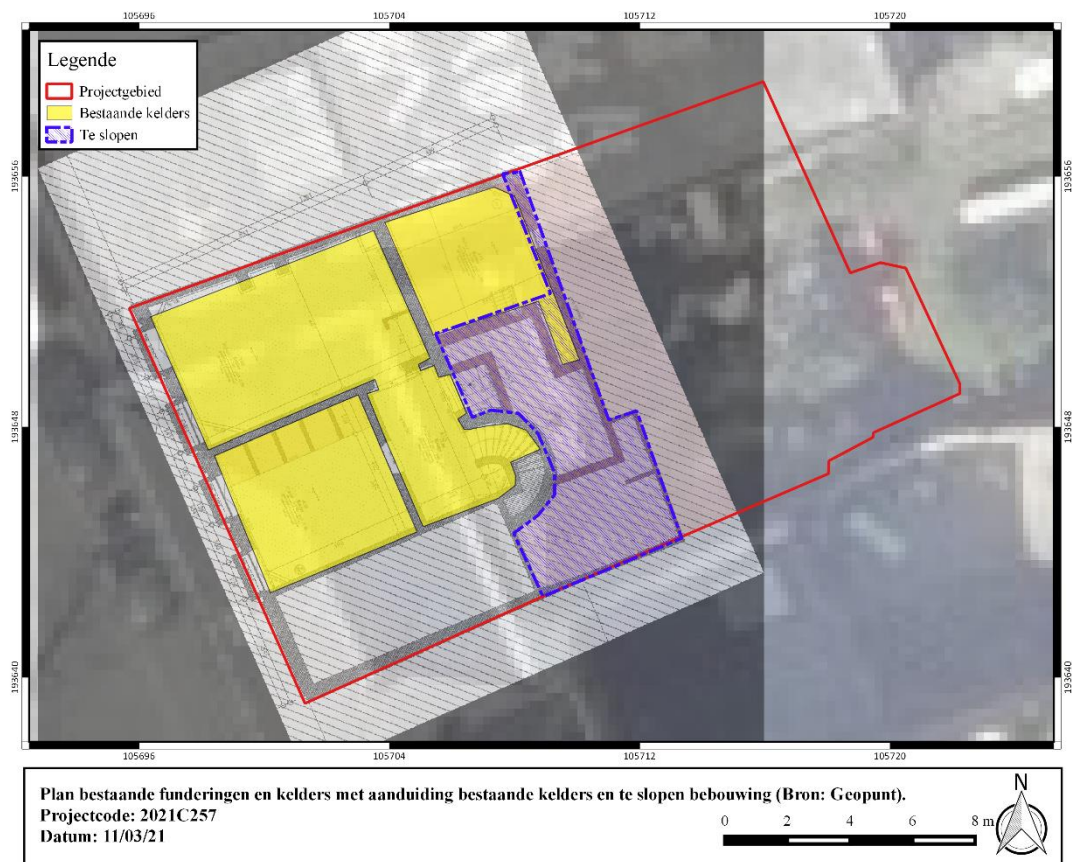
De nieuwe kelder met diepte van 275 cm zal een oppervlakte hebben van ca. 32 m². De volledige nieuwe uitbouw zal een footprint hebben van ca. 120 m². De nieuwbouw wordt gefundeerd door middel van sleuffunderingen tot vorstvrije diepte (ca. 100 cm-mv) en een vloerplaat (ca. 50 cm-mv).

In functie van de nieuwe ontwikkeling wordt tevens nieuwe riolering aangelegd die zal aansluiten op een infiltratieput, RW-put en septische put. Deze putten met gecombineerde oppervlakte van ca. 6 m² worden gerealiseerd ten oosten van de uitbouw. Voor de aanleg van de putten is een bodemingreep nodig tot ca. 2 m-mv. Voor de nieuwe rioleringen moet een sleuf uitgegraven worden van ca. 50 cm breed en 80 cm diep. Na de realisatie van de putten en rioleringen worden de bouwputten ten oosten van de nieuwbouw opnieuw opgevuld. Eventuele toekomstige nieuwe verharding en tuinaanleg zal deel uitmaken van een andere toekomstige vergunningsaanvraag. De inrichting van de tuin- en terraszone is op heden nog ongekend waardoor de impact op het archeologisch erfgoed nog niet kan ingeschat worden.

De geplande werken hebben aldus betrekking op quasi het volledig projectgebied (ca. 286 m²).

Figuur 4: huidige toestand plangebied (©Google 2021).

Figuur 5: Plan bestaande funderingen en kelders met aanduiding bestaande kelders en te slopen bebouwing (Bron: Geopunt).

Figuur 6: Synthese geplande werken weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2019 (Bron: Geopunt).

1.4.2 Fysisch geografische en geologische situatie

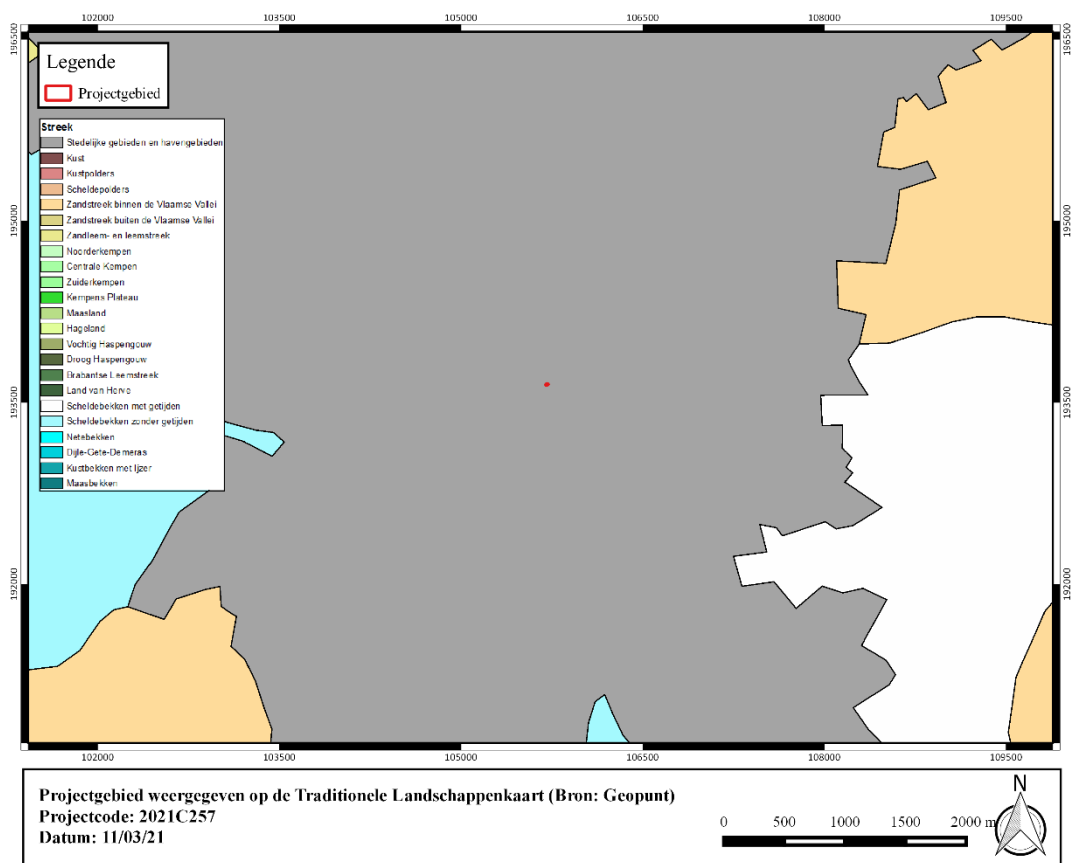
1.4.2.1 Landschappelijke situering

Landschappelijk is het plangebied gelegen binnen stedelijke gebieden en havengebieden.

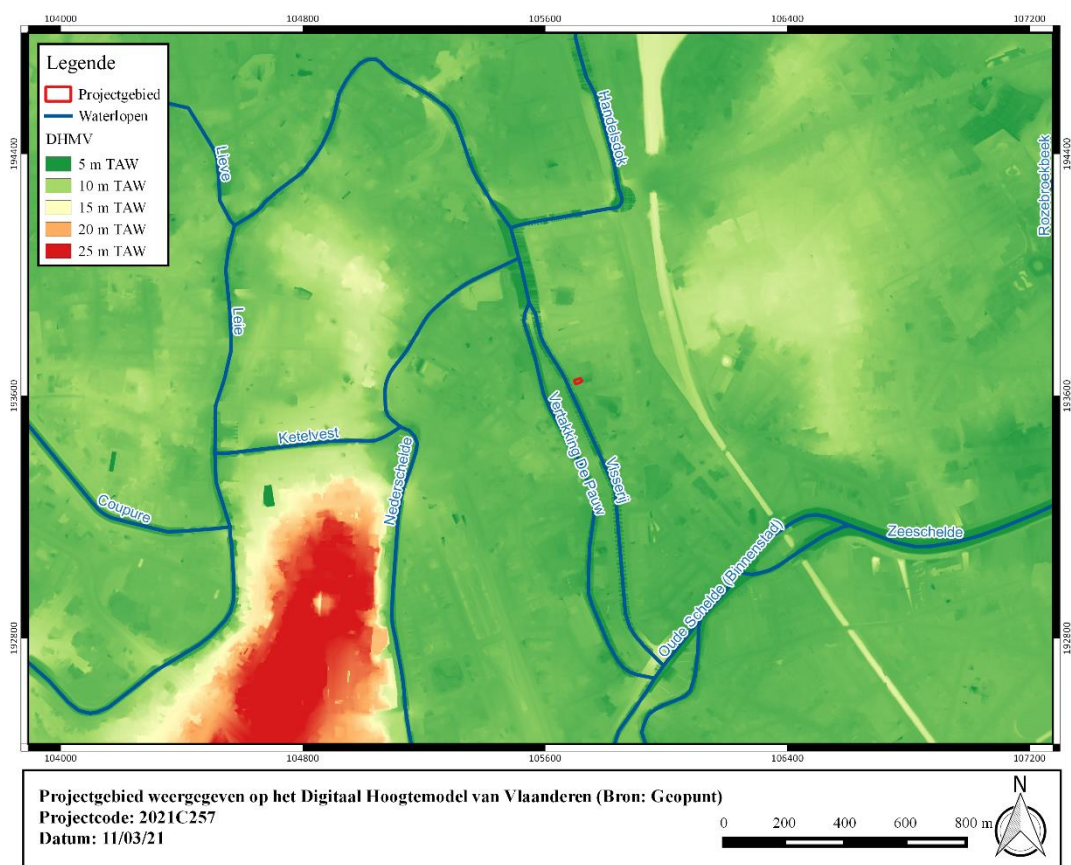
Fysisch-geografisch is Gent gelegen in de Vlaamse Vallei aan de samenvloeiing van de Schelde en de Leie. De Vlaamse Vallei is een lage zandige vlakte met een gemiddelde topografische ligging die lager is dan +10 m TAW. Deze zone helt licht af in noordelijke richting. De Vlaamse Vallei, alsook haar vertakkingen, vormen een complex van deels bedolven pleistocene thalwegen die in opeenvolgende fasen tot diep in het substraat ingesneden werden en tussendoor met oud - quartair - , Eemiaan – en Weichseliaanafzettingen opgevuld werden. Het huidig oppervlak valt samen met het topvlak van de laatste fluvioperiglaciale Weichseliaanafzettingen. Op het einde van het Weichseliaan en doorheen het Holocene werd dit oppervlak ingesneden door de rivieren en tot laagterras in reliëf gesteld. In de Vlaamse Vallei komt op het laagterras een microreliëf voor, dat vooral bij de afzetting van de eolische dekzanden en boreale stuifzanden (duinen) gevormd is, maar ook elementen omvat die van de verwilderde fluvioperiglaciale pre - holocene dalbodem overgeërfd zijn (donken). Deze morfologische eenheden kunnen verschillende meters boven het reliëf uitsteken.

Het projectgebied en de omgeving situeren zich op de zuidwestelijke rand van een dekzandrug die zich uitstrekt ten noordoosten van Gent, precies ten zuiden van de samenvloeiing van Leie en Schelde. Precies ten westen van het plangebied loopt de holocene Scheldevaai die zich ingesneden heeft in de fluvioperiglaciale afzettingen. De iets hoger gelegen eolische zandrug moet vanouds een aantrekkingskracht uitgeoefend hebben op de mens. Archeologisch onderzoek ten noorden van het projectgebied bevestigt dit (cfr. infr. 1.4.3.1). Het plangebied zelf is volgens het hoogtemodel gelegen op een hoogte van ca. + 6.6 tot + 7. 2 m TAW. Het hoogtemodel geeft echter een vertekend beeld weer door de dense bebouwing ter hoogte van én in de omgeving van het projectgebied. Het plangebied heeft thans een vlak verloop. Vanwege de lange bewoningsgeschiedenis en de ligging nabij het alluvium van de Schelde kan enigszins aangenomen worden dat het terrein in zekere mate is opgehoogd teneinde het bewoonbaar te maken in het verleden.

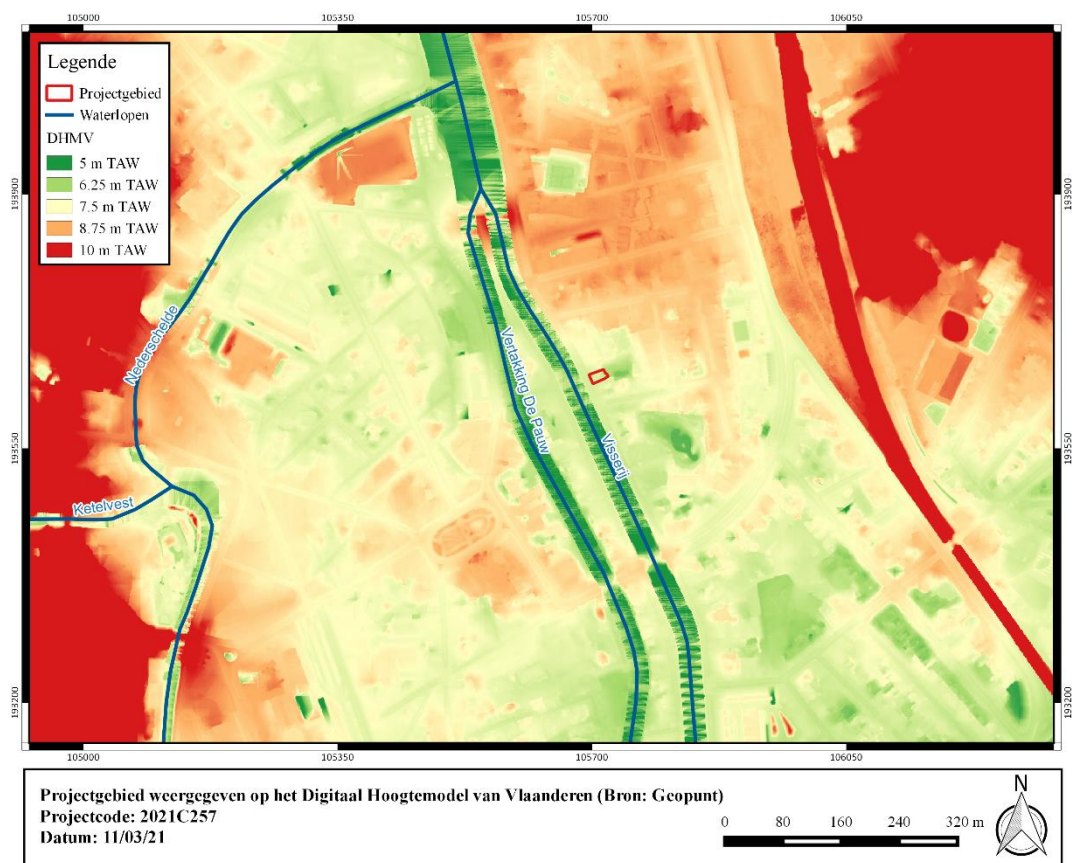

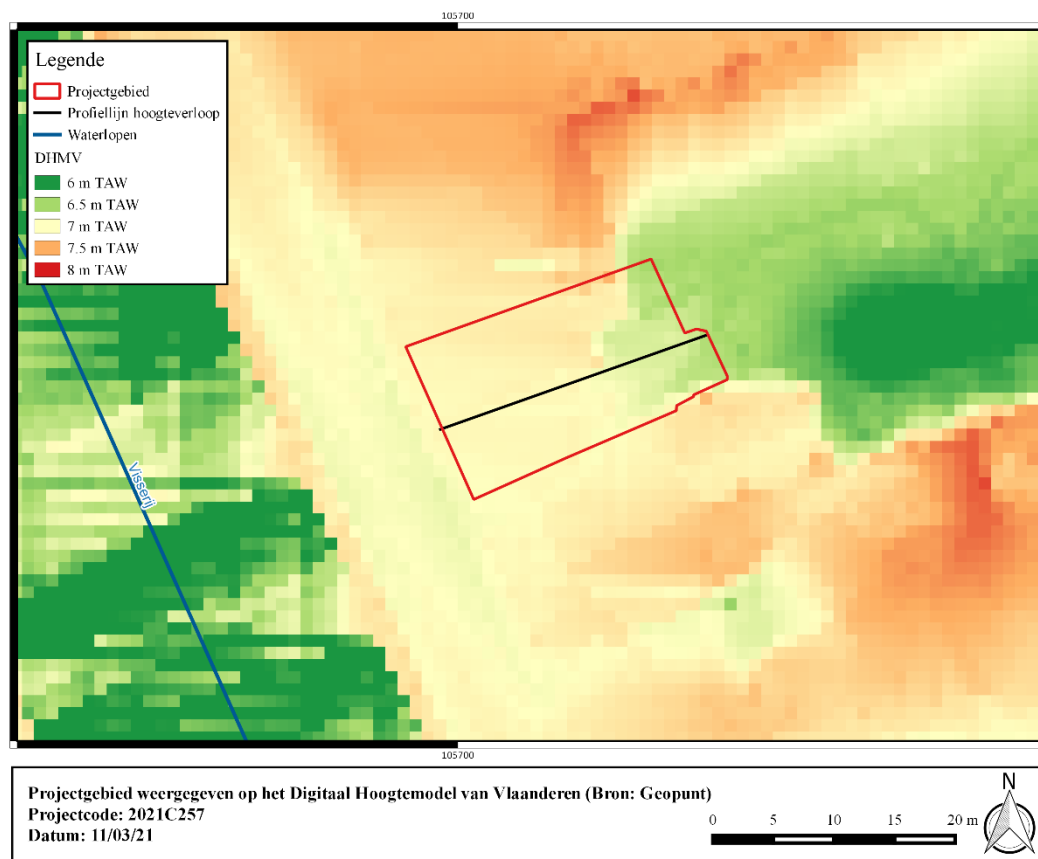
Figuur 7: Projectgebied weergegeven op de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt).

Figuur 8: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).

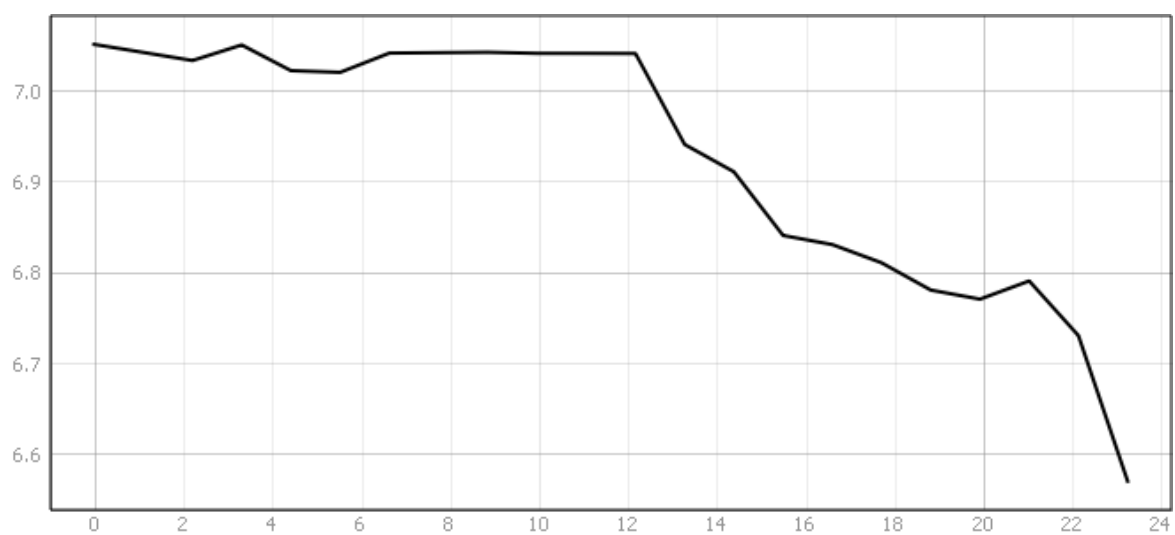

Figuur 9: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).

Figuur 10: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).

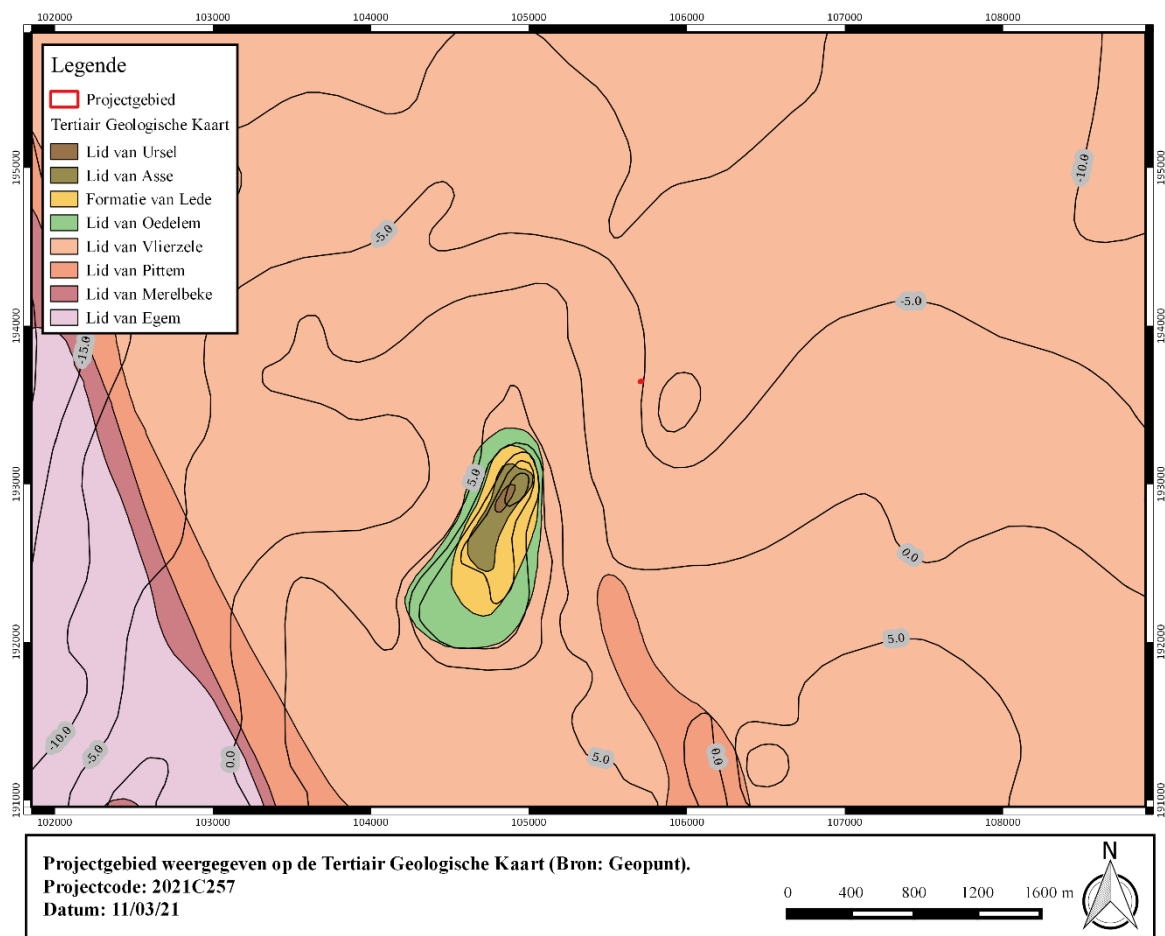

Figuur 11: Hoogteverloop, W-O (Bron: Geopunt).

1.4.2.2 Tertiaire lithostratigrafie

Het projectgebied bevindt zich in het **Lid van Vlierzele (Formatie van Gentbrugge)**. De Formatie van Gentbrugge bestaat uit een afwisseling van kleiige siltige en zandige mariene sedimenten met enkele macrofossielen. Het is onderverdeeld in drie leden; van oud naar jong: het Lid van Merelbeke, het Lid van Pittem en het Lid van Vlierzele.

Het Lid van Vlierzele is een groen tot grijsgroen fijn zand dat een duidelijke horizontale of kruisgewijze gelaagdheid vertoont aan de top. Soms is het ook homogeen met veel tubulaties door bioturbatie. Deze zanden werden afgezet in een epicontinentale zee. Naar onder toe gaat het meestal over in een homogeen kleiig zeer fijn zand met kleilenzen. Bovenaan kunnen ook gedifferentieerde kleilagen voorkomen met humeuze intercalaties. De afzetting bevat slechts weinig macrofossielen. Harde zandsteenbanken komen regelmatig voor en werden vroeger plaatselijk aangewend als bouwsteen.

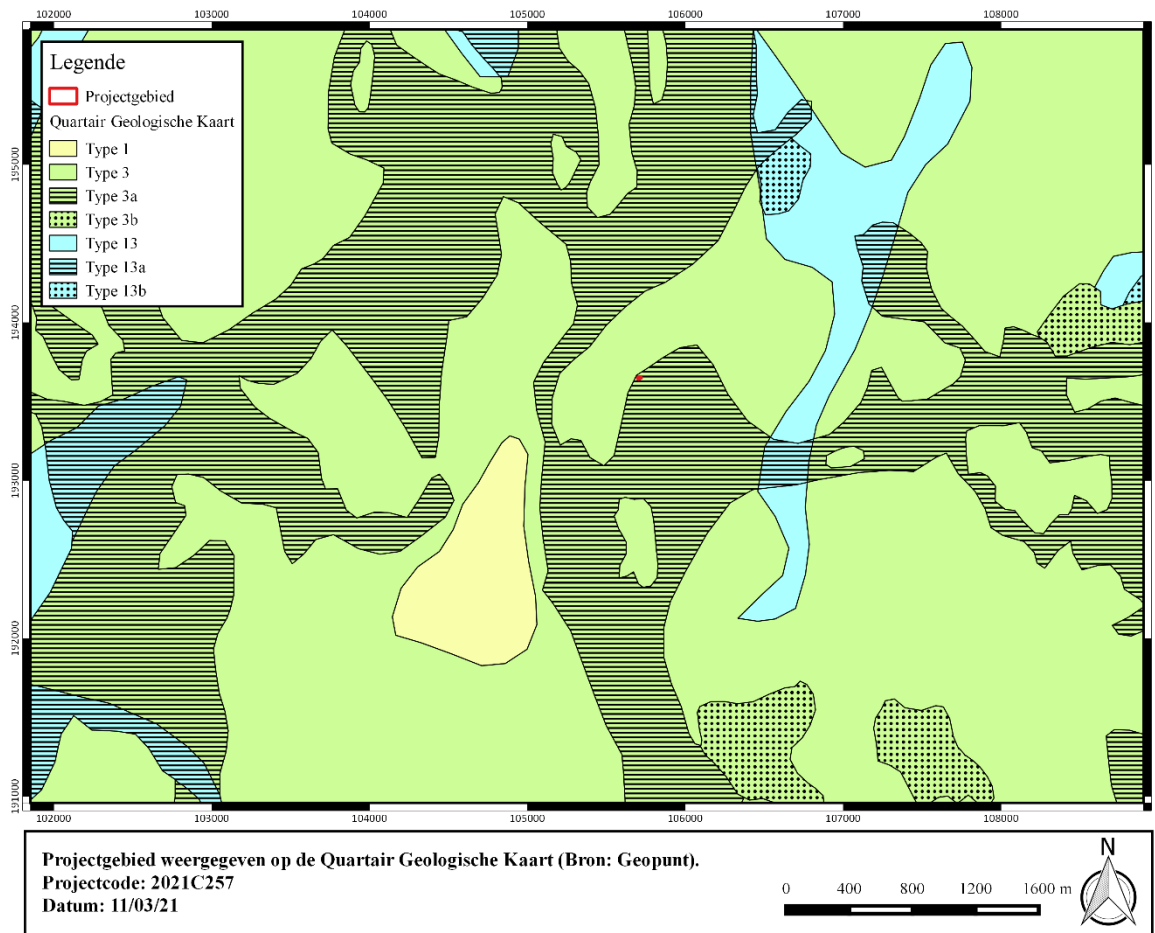

Figuur 12: Projectgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart (Bron: Geopunt).

1.4.2.3 Quartaire lithostratigrafie

Het projectgebied is gelegen in het Quartair **Type 3**. Dit type bestaat uit een basis van fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan gevolgd door een eolische afzetting van het Weichseliaan tot mogelijk Vroeg-Holoceen (zandleem tot leem). Deze afzetting kan eventuele hellingsafzettingen bevatten van het Quartair.

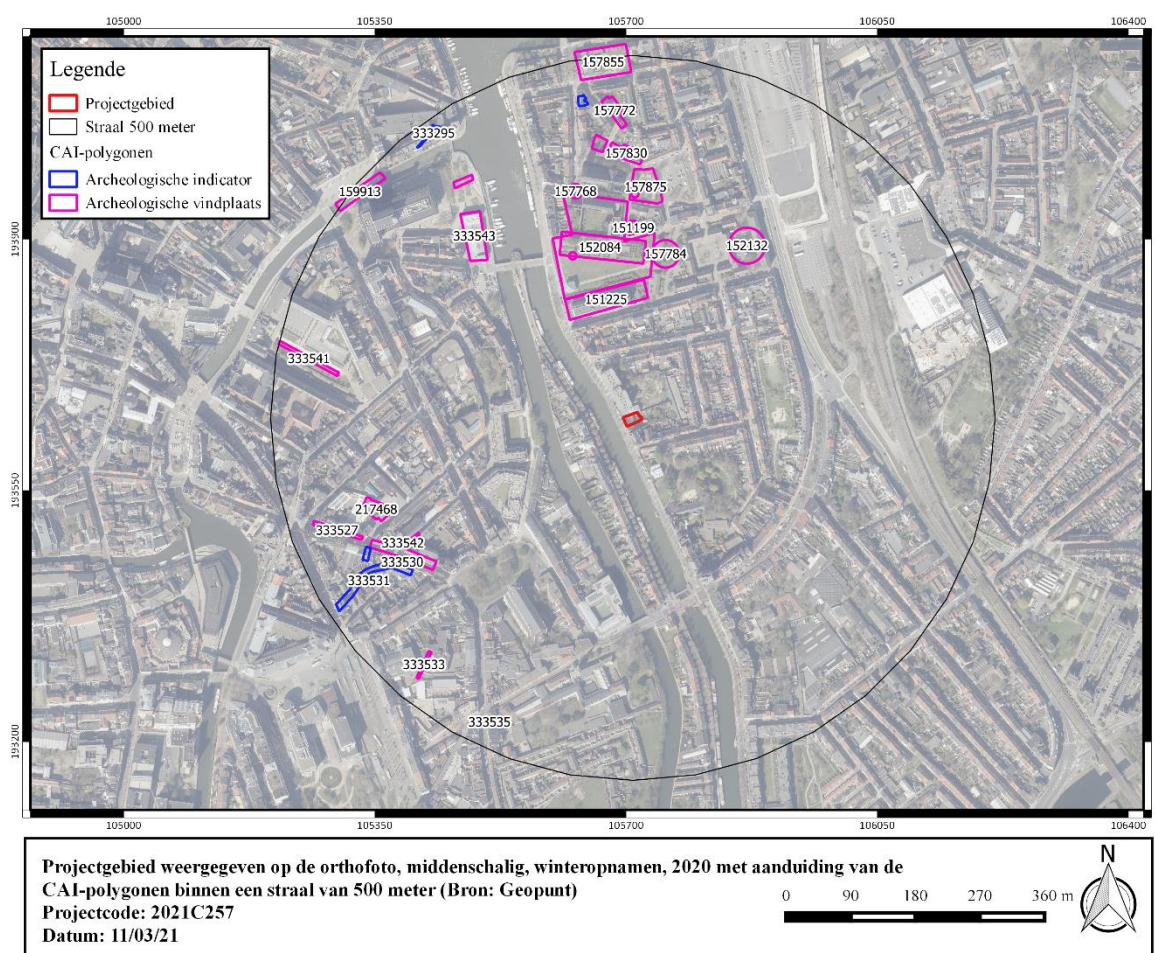

Figuur 13: Projectgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart (Bron: Geopunt).

1.4.3 Historische en archeologische voorkennis

1.4.3.1 Overzicht van de gekende archeologische waarden

In de ruime omgeving van het onderzoeksgebied zijn reeds verschillende archeologische onderzoeken uitgevoerd door de Gentse stadsarcheologische dienst. Vanwege de eerder beperkte perceelsomvang in de binnenstad en ingrepen zijn deze waarnemingen eerder fragmentair wat typerend is voor stadskernonderzoek. In de ruïnes van de Sint-Baafsabdij hebben reeds meerdere onderzoeken plaatsgevonden. Hieruit is gebleken dat de omgeving van het onderzoeksgebied vermoedelijk reeds werd bewoond sinds het neolithicum. Bij het onderzoek ter hoogte van de Sint-Baafsabdij zijn eveneens resten uit de vroege en late ijzertijd gerecupereerd. Rondom de Spaanse dwangburcht zijn fragmenten aardewerk en bouw materiaal uit de Romeinse periode ingezameld en bodemsporen waargenomen die kunnen wijzen op een bewoningskern uit de Romeinse periode. Logischerwijs zijn eveneens menig resten uit de middeleeuwen in kaart gebracht die teruglopen tot in de Merovingische periode. Op basis van deze waarnemingen en aangetroffen archeologische resten kan enigszins gesteld worden dat de omgeving van het Sint-Baafsdorp quasi continu werd bewoond en bewerkt sinds het neolithicum. Dit hoeft, gelet op het landschappelijk kader, niet te verbazen. De locaties op de randen van riviervalleien hebben sinds oudsher een aantrekkingskracht op zowel gemeenschappen jager-verzamelaars als landbouwgemeenschappen.

Figuur 15: Projectgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de CAI-polygonen binnen een straal van 2 km van het projectgebied (Bron: Geopunt).

I. Archeologische vindplaatsen

151094	Opgraving Romeinse tijd: dakpannen - aardewerk Middeleeuwen: kerk - vlakgraven Bron: Stoops G. 2008, Gandastraat 5, Sint-Baafsabdij, Abdijkerk, in: Archeologisch onderzoek in Gent 1997-2008. Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, reeks 2 nr. 2, pp. 25-27
151199	Opgraving Romeinse tijd: Een op de zavel opgebouwde vuurplaats. Op de zavel lag een dikke laag organisch verschaald leemig zand, door de hitte tot een oranje korst gebakken. Hierop en erin gedrukt lagen dakpanfragmenten (zowel tegulae als imbrices). Het kon niet uitgemaakt worden of het om een open vuurplaats ging dan wel een ovenconstructie - aardewerk Middeleeuwen: kerkhof Bron: Stoops G. 2008, Gandastraat 7-9, in: Archeologisch onderzoek in Gent 1997-2008. Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, reeks 2 nr. 2, pp. 28-32.
151225	Opgraving 16^e eeuw: resten van het Novum Castrum/Nieuw Kasteel (later Spanjaardenkasteel): Bron: Laleman M.-C. 2008, Slachthuisstraat, in: Archeologisch onderzoek in Gent 1997-2008. Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, reeks 2 nr. 2, pp. 157-160
151587	Opgraving (2001) 16e eeuw: bakstenen muurresten die getuigen van het klooster der kapucijnen die zich in 1589 in Gent vestigden Bron: Steurbaut P. & Vermeiren G. 2007, Sint-Kristoffelstraat, in: Archeologisch onderzoek in Gent 1999-2006. Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, reeks 2, nr. 1, pp. 153-154
152084	Opgraving Neolithicum en ijzertijd: een belangrijk niveau uit het neolithicum en ijzertijd met talrijke voorwerpen in silex met kleine afmetingen (einde Tardenoisien) en fragmenten van vaatwerk uit de Halstatt- en La Tène-periode, opgegraven in de ruïnes van de St-Baafsabdij

	Romeinse tijd: talrijke sporen en kuilen – aardewerk - 4 grootbronzen van Sabina, Hadrianus en Antoninus Pius (2), 2 kleinbronzen van Constantinus I en Valentinianus III Middeleeuwen: aardewerk – kuilen – paalgaten – bouwsporen Sint-Baafsabdij – restanten brouwerij – tientallen begravingen - 16^e eeuw : restanten Spanjaardenkasteel Bron: Laleman M.C. & Raveschot P. 1988, De Sint-Baafsabdij in Gent (O.-Vl.), in: Archaeologia Mediaevalis, jg. 11, pp. 46-47
152132	Opgraving Merovingische periode: deels onder de natuurstenen funderingen van de kerk: vierkante houten waterput , waarin een kam, een mantelspeld en aardewerk werd gevonden Volle middeleeuwen: natuurstenen muurresten van het koor van de vermoedelijke parochiekerk van het Sint-Baafsdorp. Bron: Ervynck A. e.a. 1991, Een laat-Merovingische waterput uit Gent (O.-Vl.), in: Archaeologia Mediaevalis jg. 15, p. 2
157710	Opgraving Romeinse tijd: aardewerk Middeleeuwen: Brouwerij van de abdij: vloerniveaus, steunfunderingen - aardewerk 16^e eeuw: stenen kanonskogels die in verband kunnen gebracht worden met het Spanjaardenkasteel Bron: Raveschot P. & Van de Walle R. 1982, Vondstmeldingen. Buitenhof, in: Stadsarcheologie 6/3, p. 39
157748	Controle van werken (1994); NK: 15 meter Volle middeleeuwen: kerk - drie treden, en de begrenzing van deze trap aan westzijde bestaande uit een massieve muur in Doornikse steen. Bron: Laleman M.C. & Stoops G. 1994, Vondstmeldingen. Gandastraat, in: Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent jg. 18 afl. 2, pp. 54-55
157768	Controle van werken (1992); NK: 15 meter Late middeleeuwen: huis Bron: Laleman M.C. & Raveschot P. 1992, Vondstmeldingen. Sint-Machariusstraat - Spanjaardstraat, in: Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, jg. 16, afl. 3, p. 43

157772	Mechanische prospectie (1991); NK: 15 meter Late middeleeuwen: muurrest in Doornikse kalksteen die in het verlengde ligt van een muur die beschouwd wordt als de 13de eeuwse omheiningsmuur rond het abdijcomplex. Mogelijk kan het hier echter ook gaan om een restant van de meest noordelijke muur waarlangs de Leie liep. Bron: Raveschot P. & Rondelez P., 1991. Vondstmeldingen. Buitenhof - Lucas Munichstraat, in: Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent jg. 15 afl. 3, 36.
157784	Mechanische prospectie (1991); NK: 150 meter Midden-Romeinse tijd: greppel, verscheidene paalkuilen. Late middeleeuwen: begraafplaats met grafkuilen en knekelputten. Verschillende sporen van kistbeslag werden geregistreerd. Veel kisten waren voorzien van vier driehoekige of ronde hengsels. Tot in de onderste graven werd hoogversierd aardewerk gevonden, wat wijst op een laatmiddeleeuwse datering. 16de eeuw: laag met 16de tot 19de-eeuws materiaal uit de Slachthuisperiode. Daarnaast muurresten uit Doornikse kalksteen die kunnen geïdentificeerd worden met het 16de eeuw Spanjaardenkasteel. Onbepaald; kuil met (Romeins ?) bouwpuin. Bron: Laleman M.C., e.a., 1991. Vondstmeldingen. Slachthuisstraat, Slachthuis, in: Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, jg. 15 afl. 1, 63-64.
157818	Opgraving (1978); NK: 15 meter Romeinse tijd: intaglio. 19de eeuw: afvalkuil waarin een 14-tal voorwerpen in pijpaaarde met afbeeldingen van hoofdjes werden gevonden. Bron: Bockstael P., 1986. Verloren voorwerpen: een Romeinse intaglio, in: Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent jg. 10 afl. 2, 67-72.
157830	Opgraving (1985); NK: 15 meter Romeinse tijd: kuilen, paalsporen, luxewaar. Vroege middeleeuwen: diverse strata met vroegmiddeleeuws en middeleeuws materiaal. Late middeleeuwen: huis met in de kern romaanse constructie en gelijkvloers in Doornikse kalksteen; gouverneurswoning met resten in Doornikse kalksteen, baksteen en vloerniveaus van vroegere fasen van de woning. Bron: Laleman M.C., 1985. Vondstmeldingen. Prooststraat, Gouverneurswoning, in: Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent jg. 9 afl. 2, 60.

157855	Controle van werken; NK: 15 m 16de eeuw: OW-gericht baksteenmassief; het betreft een gedeelte van de funderingen van de noordelijke omheiningsmuur van het Spanjaardkasteel uit het midden van de 16de eeuw. Bron: Laleman M.C., 1982. Vondstmeldingen Schoolkaai, in: Stadsarcheologie 6/2, 47-48.
157875	Opgraving (1979-1979); NK: 150 meter Romeinse tijd: Gallo-Romeins aardewerk, concentraties van dakpannen, paalgaten die op een eerste bewoningskern zouden kunnen wijzen, een mogelijk 6-postenspieker, kuilen (zandontginning ?). Volle middeleeuwen: sporen van een klein, éénschepig houten gebouw, een rij van 7 paalkuilen. Late middeleeuwen: reducerend gebakken aardewerk, funderingen van muren in Doornikse kalkseen, kelder en twee tegelvloeren (waarvan 1 met 13de-eeuwe gehistorieerde tegels. 16de eeuw: sporen van het Spanjaardenkasteel. Bron: Van den Eynde G., 1983. De Sint-Machariuswijk te Gent, opgravingscampagne 1978-1979. Studie van het Gallo-Romeins en vroegmiddeleeuws aardewerk in hun historische context, onuitgegeven licentiaatsverhandeling K.U.Leuven.
159913	Opgraving (2011) Middeleeuwen: aanlegplaats - oude kaaimuur die aan de binnenzijde besmeerd was met een pekachtige substantie. In het oosten bestaat de kaaimuur uit baksteen, halverwege wijzigt de muur in opbouw met grote blokken Doornikse kalksteen aan de waterkant en daarchter een bakstenen opbouw. Het deel met de Doornikse kalksteen is vermoedelijk ouder dan het oostelijk deel. Bron: Van de Velde E. e.a. 2011, Oude Beestenmarkt te Gent (gem. Gent). Archeologische opgraving, Condor Rapporten 33
217468	Opgraving (2016) Late middeleeuwen: afvalkuil en deel van gracht – 14e eeuwse zegelstempel Bron: Swaelens C., Vanoverbeke R. 2017: Archeologische opgraving Gent, Abeelstraat 11, BAAC Vlaanderen Rapport 566, Bassevelde.
333295	Controle van werken Volle middeleeuwen: restanten eerste stadsomwalling

	Bron: Laleman M-C, Vestingsmuur met waltoren, in: Oude koeien uit de gracht, tentoonstelling, Gent, 1979, pp 9-10.
333527	Opgraving Onbepaald: Resten in baksteen; resten van oude bebouwing langs de brabantdam, gesloopt voor de verbreding van de straat Bron: De Praetere D, Vondstmeldingen, 1. Brabantdam, in: Stadsarcheologie Gent, 1986, jg. 10, nr. 3, p. 37.
333528	Opgraving Onbepaald: Resten in Doornikse kalksteen Bron: De Praetere D, Vondstmeldingen, 1. Brabantdam, in: Stadsarcheologie Gent, 1986, jg. 10, nr. 3, p. 37.
333533	Opgraving (2001); NK: 15 meter Onbepaald: Oude schelde-arm afgeboord met kaaimuren, gestut op houten palen Bron: Raeymaekers E. & Steurbaut P. 2007, Graaf van Vlaanderenplein 5, De Capitole, in: Archeologisch onderzoek in Vlaanderen 1999-2006. Stadsarcheologie. Bodem en monument in Vlaanderen, reeks 2, nr. 1, pp. 38-39
333535	Controle van werken; NK: 15 meter Onbepaald: aardewerk
333541	Opgraving Late middeleeuwen: sporen van 15e-eeuwse bewoning 16e eeuw: resten in baksteen Bron: Acke B. 2007, Seminariestraat, in: Archeologisch onderzoek in Gent 1999-2006. Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, reeks 2, nr. 1, pp. 104-115
333542	Controle van werken Late middeleeuwen: Resten in baksteen van de Sint-Katerinakapel
333543	Opgraving 16e eeuw: bakstenen muurresten, daktegelfragmenten, kuil

II. Archeologische indicatoren

Historisch-cartografische en iconografische data

333530	Indicator cartografie 16 ^e eeuw: pottenbakkerij
333531	Indicator cartografie Oude arm van de Schelde

Veldprospecties

333532	Veldprospectie 16e eeuw: Constructie in baksteen, rechthoekig grondplan; halfondergrondse kelder, verdeeld in twee traveeën door ronde zuil met vierkant kapiteel, overwelling in vier bakstenen graatgewelven
--------	---

Toevalsvondst

157886	Toevalsvondst Karolingische periode: versierd kapiteel; mogelijk in verband te brengen met de Sint-Baafsabdij
--------	--

1.4.3.2 Historische context en bekende archeologische vindplaatsen

Het ontstaan van de stad Gent is een complex historisch gegeven, waarover tot op heden geen unanimititeit is. Nieuwe archeologische vondsten – zoals bv. aan de Sint-Baafs-Kathedraal – werpen steeds een nieuw licht op de zaak, waardoor de gangbare theorieën constant moeten worden bijgestuurd of gedeeltelijk aangepast. Lang heeft men gedacht dat Gent in de 7^e eeuw tot ontwikkeling was gekomen, toen door de Heilige Amandus de twee abdijen werden gesticht die Gent zo typeren: Sint-Baafs en Sint-Pieters. Via archeologisch onderzoek echter werd het bestaan van een belangrijke Gallo-Romeinse vicus aangetoond die minstens 3 eeuwen (ca. 50 – 350) ononderbroken bewoond werd. Deze vicus wordt op heden als volgt afgebakend: Het Roosbroek en het Beelbroek ten noorden, een moerassige bocht van de Schelde ten oosten, de Schelde ten zuiden en de Heirnisse ten zuidwesten. Van belang is dat deze vicus zich verder uitstreckte in westelijke richting, langs de huidige Dendermondse steenweg op een hogere zandrug die doorliep tot de samenvloeiing van de Leie en de Schelde. Het is op deze plaats waar enkele eeuwen later de Sint-Baafsabdij zou verrijzen. De naam van de vicus was ‘Ganda’, een Keltisch toponiem dat samenvloeiing betekent. Mogelijk werd binnen de vicus een castellum opgericht.

In de 7^e eeuw stichtte Amandus op deze strategisch gunstige plaats aan de samenvloeiing van beide rivieren de Sint-Baafsabdij. Kort na 650 volgde dan de stichting van een tweede klooster, *Blandinium*, op de top van de Blandinusberg. Mogelijk was er in de 7^e eeuw reeds een agrarische nederzetting gevestigd op de hoger gelegen Zandberg, aan de linkerzijde van de Schelde. In het tweede kwart van de 9^e eeuw was deze nederzetting, die de naam Gandavum droeg, uitgegroeid tot een portus met handelskarakter. Bij het recent archeologisch onderzoek zijn aan de Sint-Baafskathedraal Romeinse sporen aan het licht gekomen, wat er op wijst dat de Romeinse bewoning zich vermoedelijk verder uitstreckte dan oorspronkelijk verwacht. Mogelijk is ook deze nederzetting aan de Hoog gegroeid vanuit een Romeinse of zelfs pre-Romeinse voorganger. Het plangebied is tevens gelegen op deze zandrug. De aanwezigheid van Romeinse of pre-Romeinse sporen binnen de projectgrenzen behoort dus tot de verwachting.

De Noormanneninvallen betekende een breuk in de verdere ontwikkeling van de bewoonde kernen. Allicht werden de twee kloosters én de portus volledig vernield door de invasies van 879-883. Wanneer de Noormannen verweerd waren, werd op het eind van de 9e eeuw of begin 10e eeuw een grafelijk castrum opgericht op de plaats waar zich op heden het Gravensteen bevindt. Deze versterking was gelegen in het zuidwestelijk deel van een langwerpig eiland van 5ha52a groot, omgeven door de Leie in het zuiden, de Lieve ten westen, de Leertouwersgracht ten noordwesten en de Schipsgracht ten noordoosten. Het eiland had een tweeledige structuur. Het eerste gedeelte bevatte een aantal castrale gebouw, het tweede gedeelte bevatte een oude bevolkingsnederzetting, een typische burgus. Via geschreven bronnen uit de 10^e eeuw weet men dat hier leerbewerkers gevestigd waren. Deze burgus, die nu als Oudburg gekarakteriseerd werd, kende een vrij snelle ontwikkeling. Het castrum zal – zeker na de beangstigende periode van de Noormanneninvallen – als baken van veiligheid aanzien geweest zijn. Deze portus begon zich verder uit te spreiden rond de huidige Groentenmarkt en langs beide oevers van de Leie aan de Gras- en Korenlei. Gelijktijdig kwam ook de oudere portus op de Zandberg opnieuw tot leven. In 941 werd ten behoeve van deze portusbewoners een bidplaats opgericht, de Sint-Janskerk, op de plaats van de latere Sint-Baafskathedraal.

Beide bevolkingskernen groeiden in de loop van de 10^e eeuw naar elkaar toe langs een rechte verbindingsas, de Hoogpoort. Nog in de 10^e eeuw werd de heropbouw van beide abdijen met de steun van de graven van Vlaanderen aangevat. Rond deze abdijen zullen zich nadien dorpen vormen, die oorspronkelijk geen deel uitmaakten van de stedelijke portus. Deze laatste breidden

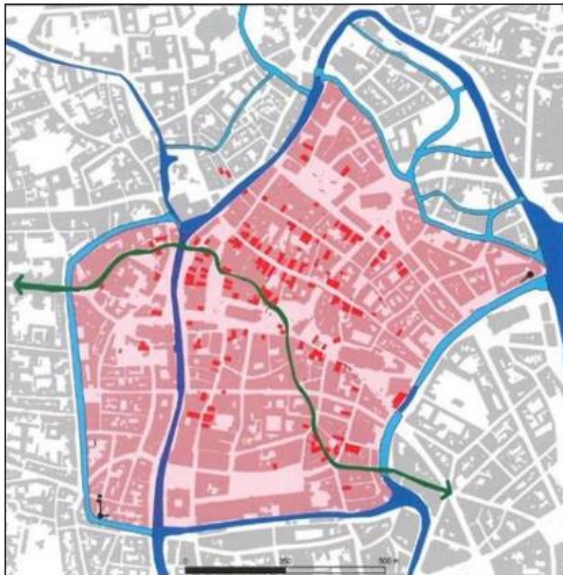

zich snel uit in verschillende richtingen. Dit wordt onder meer aangetoond door de nieuwe markten en kerken die in de 11^e eeuw opgericht werden. De Vrijdagsmarkt en de Sint-Jacobskerk ten noordoosten van het castrum, de Koornaard en de Sint-Niklaaskerk op de rechteroever van de Leie, de Sint-Michielskerk op de linkeroever van deze rivier.

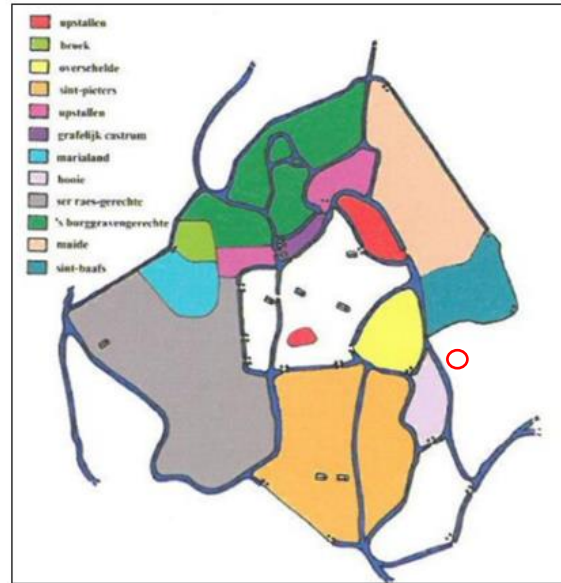
De Gentse portus bevatte enkele belangrijke verkeerswegen, waarvan het oude tracé nu nog bestaat. De oude landschappelijke benamingen zijn vaak nog bewaard, waaruit blijkt dat de oudste bewoners zich vooral op veeteelt en landbouw toelagden. Een van de eerste verkeerswegen begon aan de Koornmarkt en liep langs de Veldstraat, Nederkouter, Kortrijksepoortstraat en Kortrijksesteenweg, waar hij zich splitste in een Kortrijkse en een Oudenaardse weg. Een tweede belangrijke weg had zijn beginpunt aan de Botermarkt en liep langs de Mageleinstraat, Kalandenstraat en Kalandenberg naar de Koestraat, waar hij een buiging maakte naar de Brabantstraat en Brabantdam om vervolgens door te lopen naar de Lange Violettenstraat en de Brusselsepoortstraat. Op verscheidene plaatsen in Gent waren oorspronkelijk ook ruimte kouters (akkercomplexen) en aarden (schapenweiden, later aanlegplaatsen) gelegen. Door de sterke demografische groei verloren deze gronden meestal vrij vroeg hun oorspronkelijke functie. De benamingen van straten die in de loop van de 12^e en 13^e eeuw ontstonden, weerspiegelen het belang van de verschillende nieuwe nijverheden die toen tot bloei kwamen. Voorbeelden zijn de Voldersstraat, de Corduwaniersstraat en de Leertrouwersgracht.

De Gentse portusbewoners waren op rechterlijk gebied nog onderworpen aan de kasselrijrechtbank van de Oudburg en streefden meer en meer naar onafhankelijkheid. Mogelijk op het einde van de elfde of het begin van de twaalfde eeuw beschikten de Gentenaars over een eigen schepenbank bestaande uit dertien schepenen. De stad ontwikkelde zich snel door een toenemende economische activiteit. Rond 1100 werd de stad omgeven door een eerste watergordel, die haar scheidde van de Sint-Baafs en Sint-Pietersdorpen en het omliggende platteland. Deze gordel bestond deels uit natuurlijke waterlopen, deels uit gegraven grachten. Op deze manier werd het Gentse gebied in de vorm van een kuip van 80 ha groot, omgeven door de Reep (Schelde) ten oosten, door de Ottogracht ten noordoosten, de Leie ten noordwesten, de gegraven Houtlei ten westen en de gegraven Ketelgracht ten zuiden. De 'kuip' werd op bepaalde plaatsen versterkt door wallen, gemetselde muren, torens en sluizen. De economische bloei van Gent – vooral gebaseerd op de graanhandel en de lakennijverheid – ging gepaard met een toename van de bevolking. Het centrale deel van de stad was sterk bebouwd. Vanaf de 12^e eeuw verrezen de eerste stenen patriciërswoningen en stapelhuizen. Ook de meeste kerken werden in de 12^e eeuw in steen herbouwd. In de loop van de 13^e eeuw groeide de agglomeratie buiten haar eerste omheining. In diezelfde eeuw wist met een aantal omliggende gronden, meestal door aankoop te bemachtigen. Zo werden achtereenvolgens de zogenaamd waterwijk (ten noorden van de Ottogracht), het Terra Montium (ten zuidwesten van de Sint-Michielswijk), Overschelde, de "upstallen" (tussen Nieuwe en Oude Leie) de Oudburg, het "Ser Raas Gerechte" (tussen Coupure en Leie), het 's Borchgraven Gerechte (Briel, Burgstraat) en de Muide en Marialand geannexeerd. Zo groeide Gent uit tot een enorme stad met een oppervlakte van 644 hectare, waarvan echter grote gebieden nog onbewoond bleven.

Tweede stadsomwalling Gent 1100
(CAPITEYN, CHARLES & LALEMAN 2007, 16)

Overzicht van de gebiedsuitbreiding van de stad Gent in de 13de en het begin van de 14de eeuw, waardoor een nieuwe, derde stadsomwalling nodig was. (CAPITEYN, CHARLES & LALEMAN 2007, 22)¹

Sinds de tweede helft van de 13^e eeuw wilde Gent de nieuw gewonnen terreinen van het omliggende land afsluiten. In 1254 werd een overeenkomst gesloten door de abt van Sint-Pieters en de schepenen om de versterkingen op het grondgebied van het Sint-Pietersdorp op te richten. De vestingen zelf vormden in feite geen aaneengesloten omheining. Men rekende immers op de moerassige gronden rond de stad die via sluizen bij eventuele aanvallen onder water konden gezet worden.

Het plangebied ligt gedurende de middeleeuwen ter hoogte van het Sint-Baafsdorp.

Toen aan de hegemonie van het patricisch bewind een einde kwam, werden ook de ambachtslieden bij het bestuur van de stad betrokken. De nieuwe schepenen beschikten elk over een eigen schepenhuis. In de eerste helft van de 14^e eeuw werd ook het Belfort, symbool van stedelijke macht opgericht. De groei werd echter deels ontredderd door tal van oorlogen en beroeringen op sociaal vlak. Door concurrentie van Brabant en Engeland verloor Gent zijn unieke handelspositie op het gebied van de lakennijverheid. Onder leiding van de Artevelde voerde Gent strijd voor de onafhankelijkheid van de graaf van Vlaanderen, die door de Fransen gesteund werd. Dit verzet werd o.a. bij de slag van Westrozebeke in de kiem gesmoord.

Onder Bourgondisch bewind kwam het particularistische Gent herhaaldelijk in botsing met het centrale bestuur. Ondanks de tegenslagen en vernederingen bleef Gent een belangrijke rol spelen op gebied van handel, nijverheid en kunst. De graanhandel en de linnennijverheid bloeiden, terwijl ook tal van nieuwe gebouwen opgericht werden. In deze periode verrees ook het groots opgezette laatgotische Schepenhuis. Gent heeft het uiteindelijk moeten afleggen tegen de in Gent geboren Karel V, die door de Karolijnse Concessie in 1540 de economische, sociale en politieke structuur van de stad grondig wijzigde. De privileges van de ambachten werden opgeheven. In het oosten van de stad op de plaats waar de Sint-Baafsbabdij lag werd het Spankaardkasteel opgericht. De bouw hiervan betekende het einde voor het grootste deel van de abdij en het dorp daarrond. De tweede helft van de 16^e eeuw werd gekenmerkt door Godsdienstoorlogen. De stad kende een Calvinistisch bewind van 1577 tot 1584 met als belangrijkste figuren Hembyze en Ryhove. In deze periode (1572-1577) werd een nieuwe

gebastioneerde omheining rond Gent aangelegd. Men volgde hierbij grotendeels de lijn van de tweede omheining maar in het oosten kwam men dicht bij de stad en nam men de bewaard gebleven delen van het Spanjaardskasteel op in de versterking. Deze omheining had de karakteristieke driehoekige vorm, die het Gentse grondgebied zou blijven typeren. tot het einde van de achttiende eeuw. Het bevolkingscijfer was tegen het einde van de 16^e eeuw sterk gedaald tot 30.000 inwoners, te verklaren door het grote aantal uitwijkelingen om religieuze en economische redenen.

In de 17^e eeuw kende Gent een langzame heropleving die duidelijk weerspiegeld wordt in het stijgende bevolkingscijfer dat in 1690 terug tot 52.000 opklimt. In deze periodes vestigden veel kloosters zich in de stad, kerken en openbare gebouwen werden hersteld. Daardoor ontwikkelde zich een intensieve bouwbedrijvigheid die aangewakkerd werd door het beleid van de aartshertogen Albrecht en Isabella. Het begin van de 18^e eeuw betekende eerst een achteruitgang door de nasleep van de oorlogen tegen Lodewijk XIV, maar hierop volgde weldra een tijdperk van betrekkelijke groei onder het Oostenrijkse Bewind (1714-1792). Onder het centraliserende beleid van Maria-Theresia werd de handel gestimuleerd en kwam een nieuwe handelaarsklasse tot ontwikkeling. Op het einde van de 18^e eeuw werden door verschillende verordeningen van Jozef II een aantal kerkelijke instellingen afgeschaft en werd ook een aanvang gemaakt met de ontmanteling van de stadsomheining.

In 1789 brak de Franse Revolutie uit en vanaf 1794 kwamen de volledige Zuidelijke Nederlanden onder Frans gezag. Deze verandering van gezag betekende tevens een verandering van maatschappelijke inrichting. De eerste periode van de overheersing was brutaal en gericht tegen de adel en de clerus. Kerken en kloosters werden als nationaal goed verkocht of gesloopt, op de vrijgekomen gronden verrezen nieuwe, burgerlijke gebouwen. De katoennijverheid met Lieven Bauwens als boegbeeld, kende een snelle ontwikkeling. Door de economische ontwikkeling was er tevens een laterale uitbreiding van het bebouwd stadsareaal.

Het Hollandse bewind onder koning Willem I was vrij gunstig voor Gent. Door de stichting van de Rijksuniversiteit in 1816 werd Gent een element rijker. Het instituut drukt tot op heden zeer sterk haar stempel op de stad. Na een aantal moeilijkheden bij de stichting van België gaat de onstuitbare groei van Gent verder. Door de explosieve groei van de katoen- en vlasnijverheid (Gent wordt één van de leidende textielcentra van Europa) kent de bevolking een snelle aanwas waardoor het inwonersaantal verdubbeld op 60 jaar tijd. Arbeiderswijken (beluiken) en fabrieken werden op de nog onbebouwde ruimten opgericht terwijl de stad zich verder ging uitbreiden tot de randgemeenten.¹

¹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2020

1.4.3.3 Archeologische indicatoren en cartografische bronnen

De eerste weergave van het projectgebied is op een schilderij uit 1534 dat Gent afbeeldt. De kaart toont duidelijk de bewoningskern van Sint-Baafsdorp die tot ontwikkeling kwam rondom de Sint-Baafsabdij. Er is aldus zeker een verwachting voor het aantreffen van middeleeuwse bewoningssporen binnen het projectgebied. In 1540 gaf Keizer Karel V het bevel om aanzienlijke delen van de abdij te slopen, zoals onder meer de Romaanse abdijkerk en het overgrote deel van Sint-Baafsdorp. In de plaats kwam een dwangburcht, het Spanjaardenkasteel. Het projectgebied is gelegen in de bebouwde zone ten zuiden van de dwangburcht. Vermoedelijk moest dit zuidelijk deel van het Sint-Baafsdorp niet gesloopt worden voor de bouw van de burcht. Ten westen van het projectgebied loopt de toenmalige stadsgracht. Dit verloop is bewaard in de huidige *Visserij*. Het stratenpatroon ter hoogte van het stadsdeel waartoe het projectgebied behoort, is zeer onregelmatig. Vermoedelijk waren de straten concentrisch gegroeid rondom de Sint-Baafsabdij. De Deventerkaart is in dit opzicht een reflectie van de plotselinge sloop van de abdij en de inrichting van de dwangburcht. Het is niet mogelijk het plangebied exact te lokaliseren. Het plan van Braun & Hogenberg toont een gelijk beeld.

Op de Sanderuskaart is het aantal straten in de omgeving van het plangebied duidelijk afgenomen. Er is slechts één as waar te nemen. Langsheen deze weg komen gebouwen voor. Rondom deze gebouwen zijn grote tuinzones aanwezig. Het plangebied is vermoedelijk gelegen binnen een dergelijke tuinzone. De *Visserij* werd gegraven in 1752 parallel met de Schelde, gaande van de Slachthuisbrug naar de toenmalige Keizerpoort. De Ferdinand Lousbergskaai kwam langs de oostzijde van deze coupure tot ontwikkeling. De twee parallelle waterlopen zijn duidelijk te zien op de Ferrariskaart. Op de kaart is nog de enkelvoudige noord-zuid georiënteerde wegenis waar te nemen waarlangs zich gebouwen met omvangrijke tuinen situeren. Het plangebied moet op de Ferrariskaart iets oostelijker gesitueerd worden en valt vermoedelijk samen met tuinzone.

Op het plan van Goethals is de F. Lousbergskaai nog niet echt als weg weergegeven. Binnen de projectgrenzen is mogelijk bebouwing weergegeven. De omgeving van het plangebied bestaat voornamelijk uit tuinen. Op het plan van Saurel is tevens te zien dat het stadsdeel waartoe het plangebied behoort slechts in zeer beperkte mate bebouwd was. Deze zone tussen de Schelde en de buitenste stadsgracht zou pas in de loop van de 2^e helft van de 19^e en vooral de 20^e eeuw verder ontwikkeld worden. Het plan van Saurel geeft geen bebouwing weer binnen de projectgrenzen. De Ferdinand Lousbergskaai is weergegeven als smalle weg.

De bebouwing langsheen de F. Lousbergskaai bestaat voornamelijk uit 19^e-eeuwse empirewoningen. In de Zwarte Doos is een bouwaanvraag teruggevonden van 1863 voor de bouw van een woning binnen de projectgrenzen. De tekening van de gevel komt grotendeels overeen met de huidige toestand inzake bouwlagen, dak structuur, ritmering. De detaillering van de voorgevel is wel verschillend met de uitvoering. Het huidige gebouw dateert dus uit 1863. Mutatieschetsen van 1882 toont dat de woning aan de rechtse zijde is uitgebreid met twee traveeën. Op de topografische kaart van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw is de huidige bebouwing duidelijk waar te nemen.

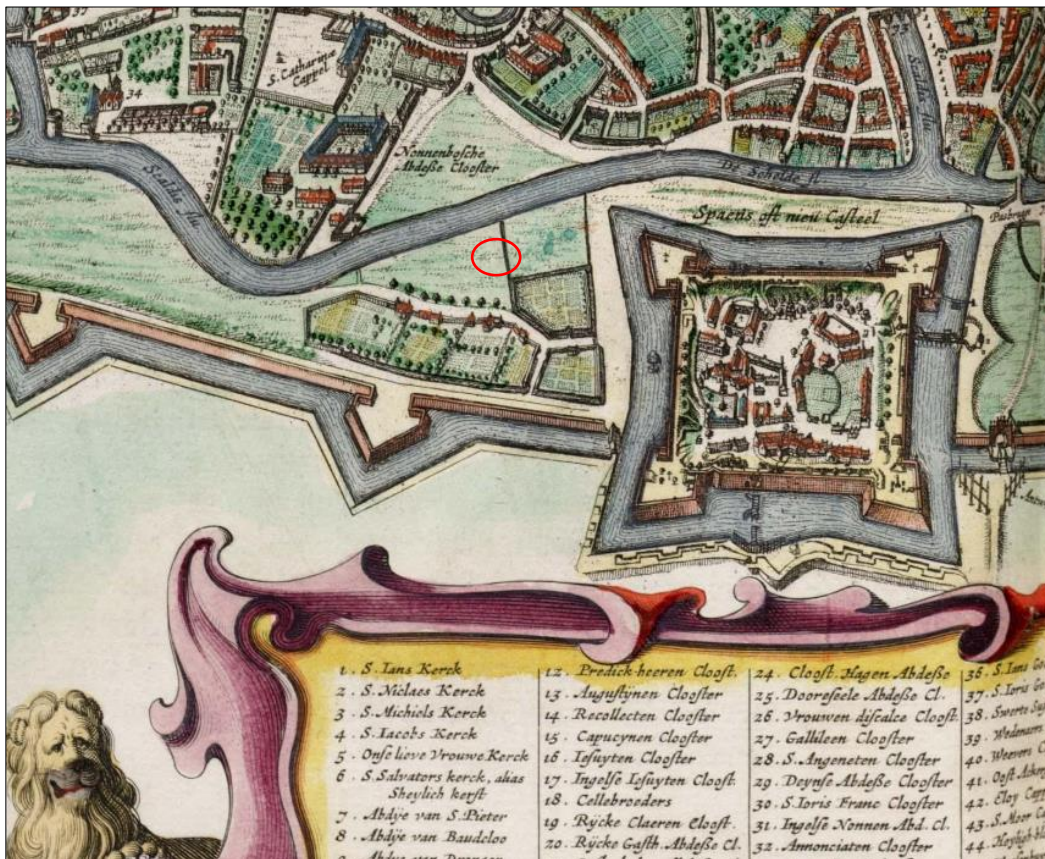
Figuur 16: Projectgebied weergegeven op de Deventerkaart, ca. 1560 (Bron: NGI Cartesius).

Figuur 17: Projectgebied bij benadering weergegeven op het stadszicht op Gent (bron: STAM).

Figuur 18: Projectgebied weergegeven op het plan van Braun & Hogenberg, 1572 (Bron: NGI Cartesius).

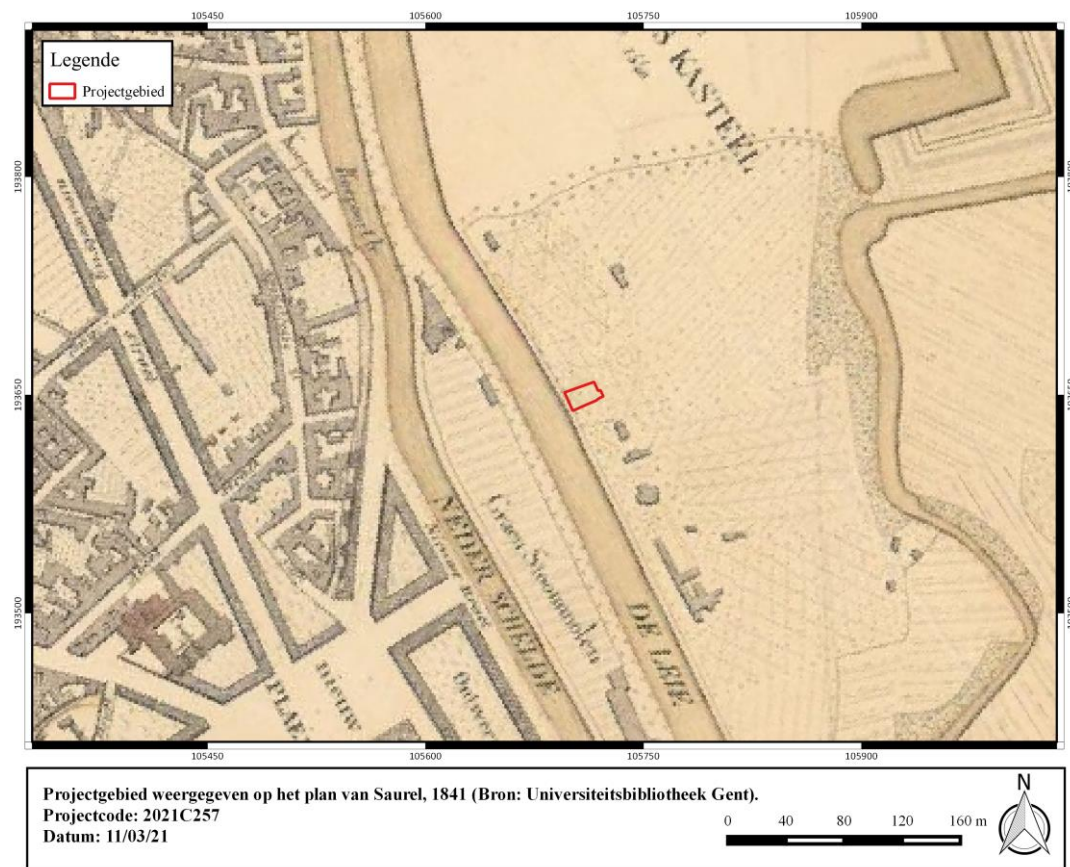
Figuur 19: Projectgebied weergegeven op het plan van Johannes Blaeu, 1649 (Bron: NGI Cartesius).

Figuur 20: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt).

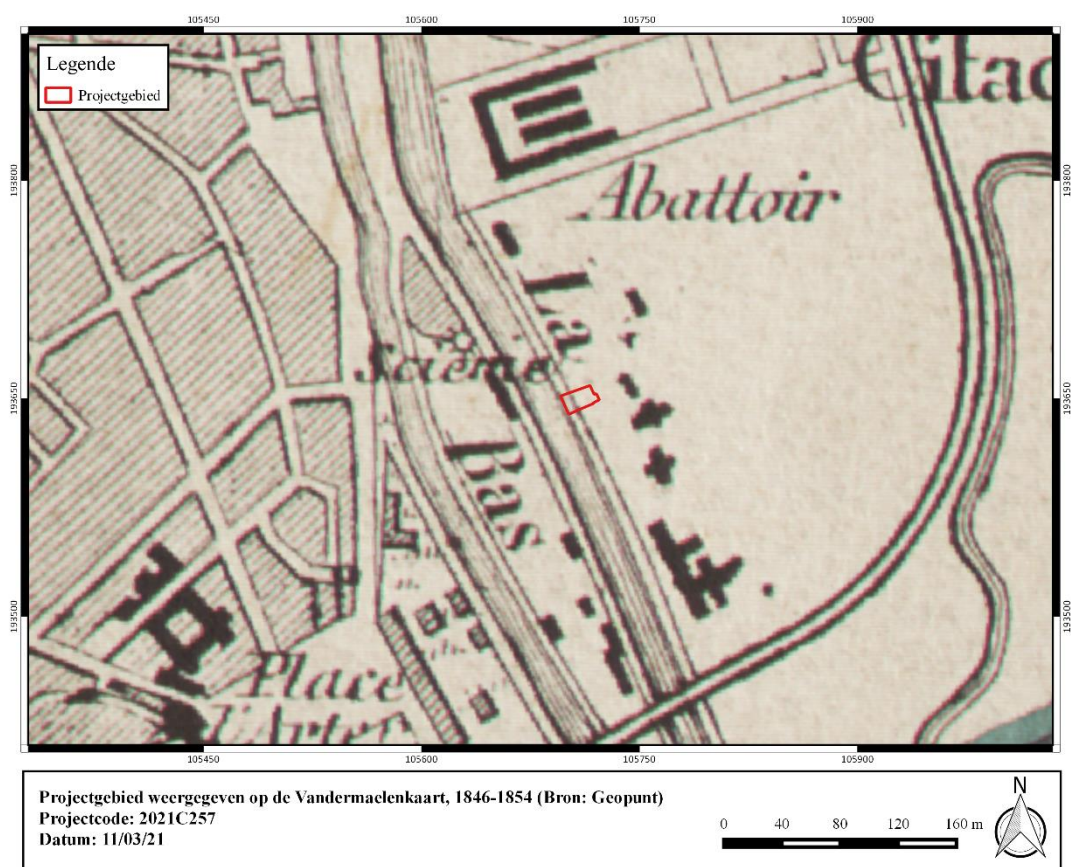

Figuur 21: Projectgebied weergegeven op het plan van Goethals, 1796 (Bron: STAM Gent).

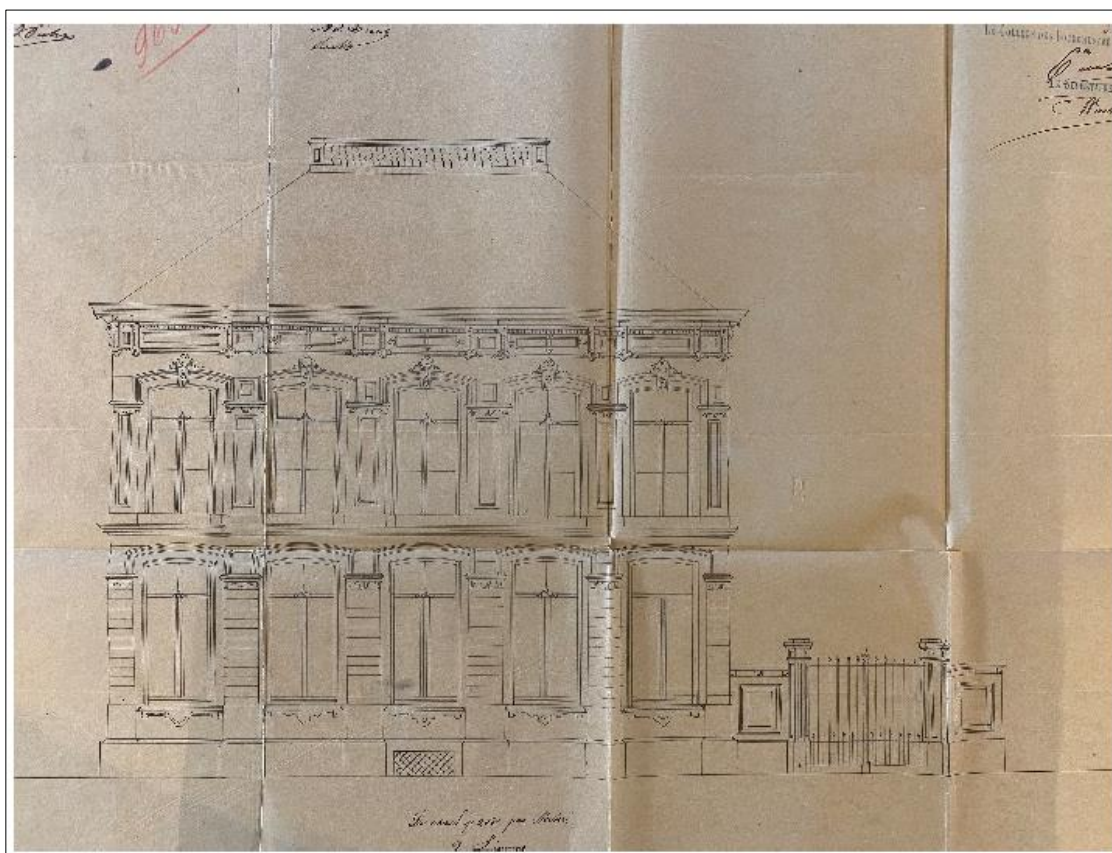

Figuur 22: Projectgebied weergegeven op het plan van Saurel, 1841 (Bron: Universiteitsbibliotheek Gent).

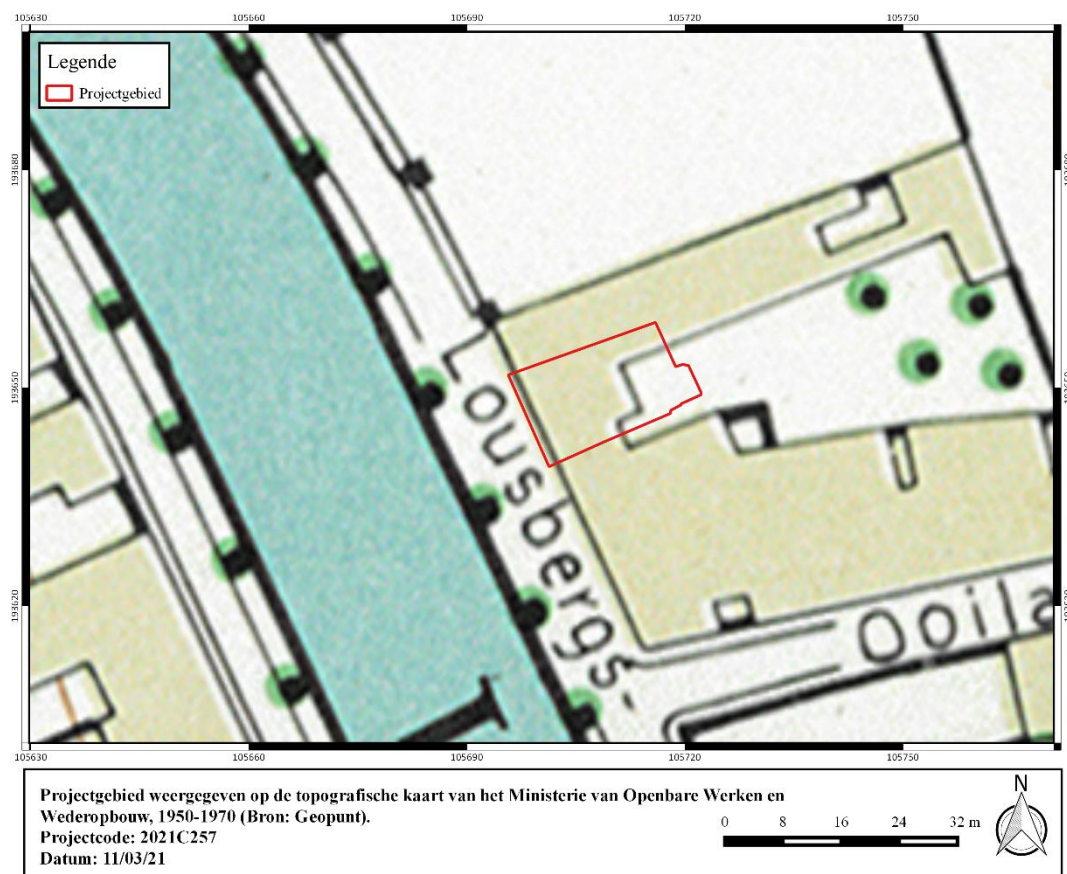

Figuur 23: Projectgebied weergegeven op de Vandermaelenkaart, 1846-1854 (Bron: Geopunt).

Figuur 24: Bouwaanvraag 1863 (ontvangen van opdrachtgever, locatie Zwarte Doos).

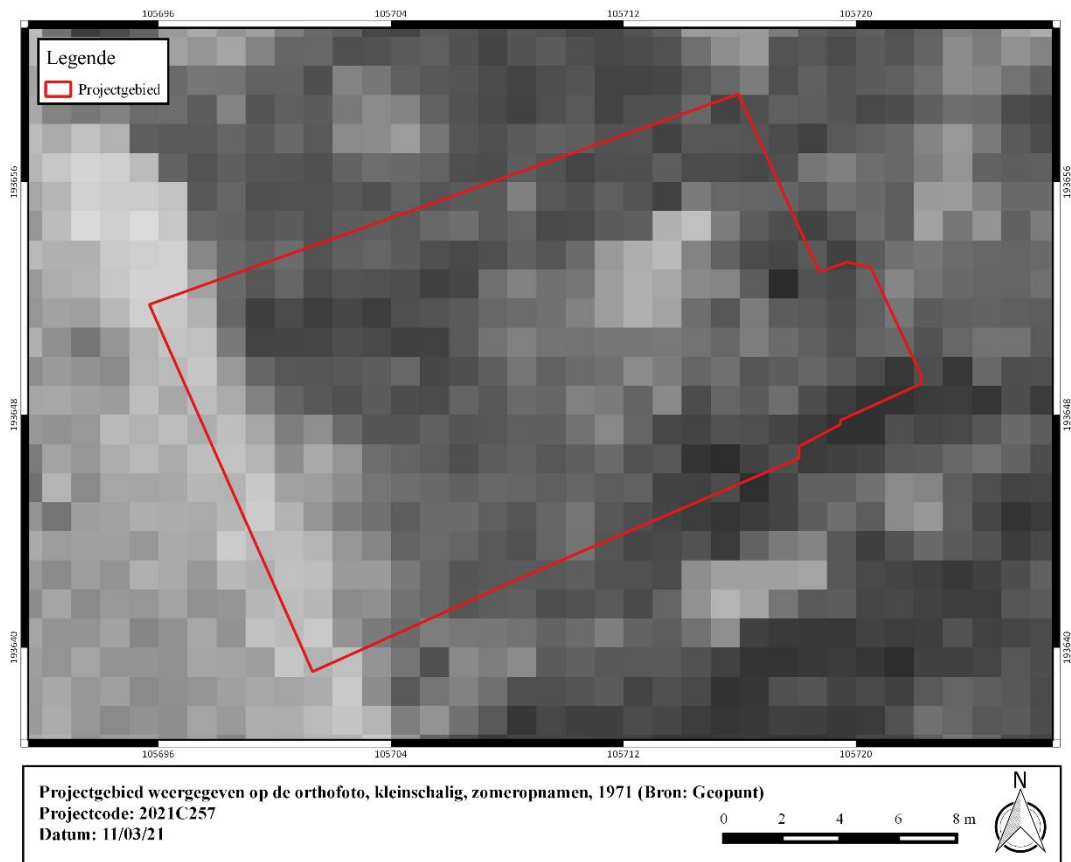

Figuur 25: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw, 1950-1970 (Bron: Geopunt).

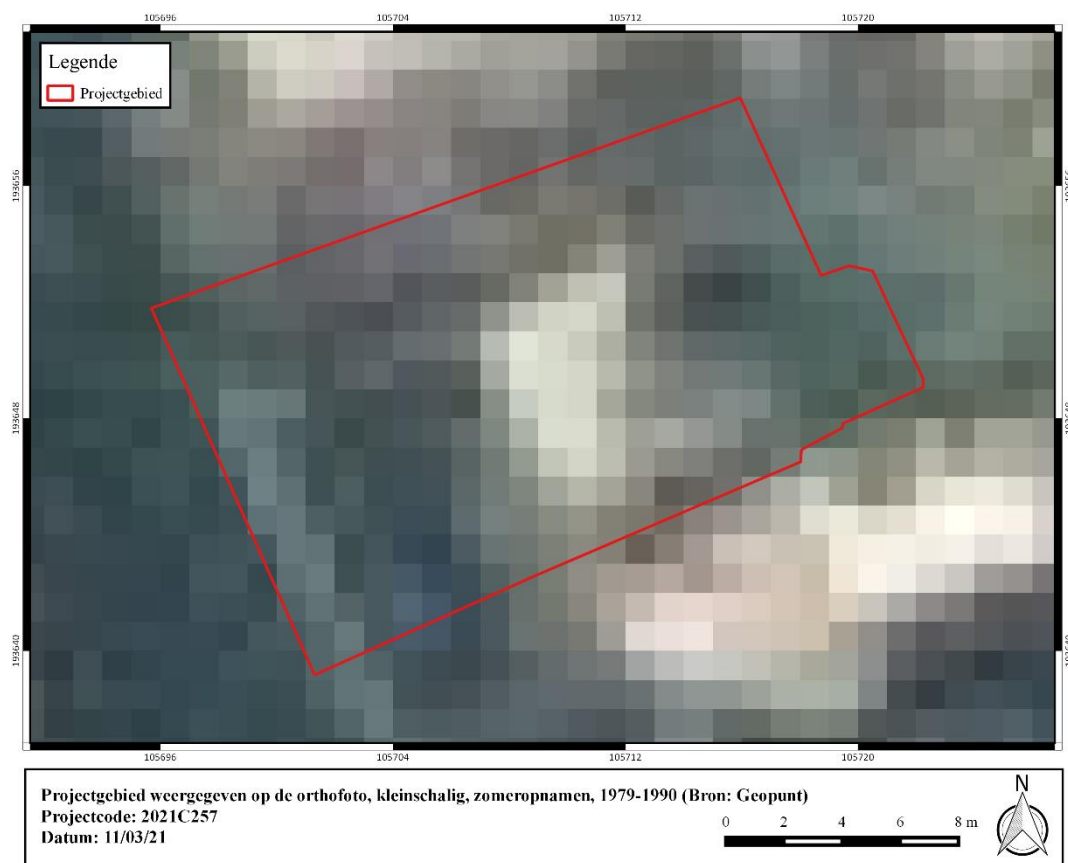

1.4.3.4 Huidige gebruik en verstoringen

De orthofotosequentie geeft een duidelijke evolutie weer in het bodemgebruik binnen de contour van het plangebied gedurende de laatste decennia. Reeds op de oudste luchtopnames is de huidige toestand waar te nemen.

Figuur 26: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971 (Bron: Geopunt).

Figuur 27: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1979-1990 (Bron: Geopunt).

Figuur 28: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2000-2003 (Bron: Geopunt).

Figuur 29: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2008-2011 (Bron: Geopunt).

Figuur 30: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).

1.5 Synthese

De opdrachtgever plant een gedeeltelijke sloop van bestaande bebouwing, het uitdiepen van bestaande kelders, de realisatie van een nieuw keldervolume, aanleg van verschillende putten en de uitbreiding van de bestaande bewoning aan de Lousbergkaai 22 te Gent. De geplande werken beslaan een gecombineerde oppervlakte van ca. 286 m².

Het onderzoeksgebied is gelegen in het Sint-Baafsdorp. Landschappelijk gezien is het terrein gelegen op een oude buitenbocht van de Schelde, op de rand van het alluvium. De Quartairgeologische kaart geeft een profielopbouw weer waarbij de top bestaat uit fluviatiele afzettingen van het Holoceen. De bodemkaart geeft ter hoogte van het onderzoeksgebied geen informatie weer met betrekking tot het aanwezige sediment of bewaringscondities met betrekking tot archeologisch erfgoed. Vanwege de lange bewoningsgeschiedenis en de ligging nabij het alluvium van de Schelde kan enigszins aangenomen worden dat het terrein in zekere mate is opgehoogd teneinde het bewoonbaar te maken in het verleden.

Op de cartografische bronnen is te zien dat het terrein zich niet binnen de stadsomwallingen van Gent bevindt maar net ten oosten hiervan. Het onderzoeksgebied is gelegen langs De Visserij, een kanaal die een doorsteek is tussen de Leie in het noorden en de Schelde in het zuiden. Op de oudste beschikbare bronnen is ter hoogte van het onderzoeksgebied reeds een bewoningskern afgebeeld die is gegroeid rondom de Sint-Baafsabdij, vandaar het toponiem Sint-Baafsdorp. Op de Deventerkaart is reeds te zien dat een deel van deze bewoningskern is ontmanteld om plaats te maken voor de vierkante dwangburcht 'Novum Castrum', het zogenaamde 'Spaans Kasteel'. Vermoedelijk bevindt zich reeds in de 16^e eeuw bewoning in de omgeving van het onderzoeksgebied. Op de Ferrariskaart is te zien dat langsheen de Visserij bewoning is aangeduid met een groot aantal moestuinen. Het merendeel van de huidige bewoning langs de Lousbergkaai dateert uit de 19^e eeuw. De impact van de aanwezige bebouwing en keldervolumes op het bodemarchief is heden ongekend.

In de ruime omgeving van het onderzoeksgebied zijn reeds verschillende archeologische onderzoeken uitgevoerd door de Gentse stadsarcheologische dienst. Vanwege de eerder beperkte perceelsomvang in de binnenstad en ingrepen zijn deze waarnemingen eerder fragmentair wat typerend is voor stadskernonderzoek. In de ruïnes van de Sint-Baafsabdij hebben reeds meerdere onderzoeken plaatsgevonden. Hieruit is gebleken dat de omgeving van het onderzoeksgebied vermoedelijk reeds werd bewoond sinds het neolithicum. Bij het onderzoek ter hoogte van de Sint-Baafsabdij zijn eveneens resten uit de vroege en late ijzertijd gerecupereerd. Rondom de Spaanse dwangburcht zijn fragmenten aardewerk en bouw materiaal uit de Romeinse periode ingezameld en bodemsporen waargenomen die kunnen wijzen op een bewoningskern uit de Romeinse periode. Logischerwijs zijn eveneens menig resten uit de middeleeuwen in kaart gebracht die teruglopen tot in de Merovingische periode. Op basis van deze waarnemingen en aangetroffen archeologische resten kan enigszins gesteld worden dat de omgeving van het Sint-Baafsdorp quasi continu werd bewoond en bewerkt sinds het neolithicum. Dit hoeft, gelet op het landschappelijk kader, niet te verbazen. De locaties op de randen van riviervalleien hebben sinds oudsher een aantrekkingskracht op zowel gemeenschappen jager-verzamelaars als landbouwgemeenschappen.

Concreet kan op basis van de gekende waarden gesteld worden dat er ter hoogte van het onderzoeksgebied een beduidende trefkans is inzake de aanwezigheid van archeologisch erfgoed. De verwachting bestaat in hoofdzaak uit resten van middeleeuwse bewoning en aanverwante activiteiten. Sporen en materiële resten uit oudere perioden kunnen evenwel niet uitgesloten worden. Met betrekking tot artefactensites wordt de kans op kenniswinst bij verder onderzoek in de vorm van verkennende boringen beperkt geacht vanwege de aanwezige

infrastructuur en keldervolumes. Ter hoogte van het onderzoeksgebied heeft duidelijk reeds een significant grondverzet plaatsgevonden. De kans dat hier nog in-situ bewaarde artefactensites aanwezig zijn is bijzonder klein. Vanwege de ligging binnen verstedelijkt gebied dient uitgegaan te worden van een complexere verticale stratigrafie. De meest geschikte manier om eventueel aanwezig archeologisch erfgoed in kaart te brengen en de impact van de geplande werken hierop te evalueren is een proefputtenonderzoek.

2 Bibliografie

Agentschap Onroerend Erfgoed 2021

AGIV

CAPITEYN A.; CHARLES L. & LALEMAN M.C. 2007, *Historische Atlas van Gent. Een visie op verleden en toekomst*, Amsterdam.

DOV Vlaanderen

Geoportaal

Geopunt

NGI Cartesius

STAM Gent Archief

Universiteitsbibliotheek Gent

Van Ranst, E. & Sys, C. 2000. Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen. Universiteit Gent.

